

Παγκόσμια Ιστορία 4

Ο άνθρωπος απέναντι στον εαυτό του – Μέρος Β'

Μαρία Ευθυμίου

© Mathesis

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS
FOUNDATION

Εβδομάδα 3: Από τη Ρωσική Αυτοκρατορία στην ΕΣΣΔ	3
3.1: Ρωσία: Η πορεία προς την Οκτωβριανή Επανάσταση	3
V3.1.1 Λένιν (7')	3
V3.1.2 1905: Η Ρωσία αλλάζει πολίτευμα (9')	4
V3.1.3 Οι Μπολσεβίκοι (7')	6
V3.1.4 Η δολοφονία του διαδόχου του αυστριακού θρόνου (9')	7
V3.1.5 Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκινά (12')	9
V3.1.6 Τώρα η Επανάσταση ή μετά; (11')	12
V3.1.7 Σε τεντωμένο σχοινί (10')	14
3.2: Η ώρα των ανατροπών	17
V3.2.1 Η Ρωσία στα χέρια της Δούμα (7')	17
V3.2.2 Οι ΗΠΑ μπαίνουν στον πόλεμο (6')	18
V3.2.3 Ο Λένιν επιστρέφει στη Ρωσία (8')	19
V3.2.4 Η Οκτωβριανή Επανάσταση είναι γεγονός (7')	21
V3.2.5 Η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ (13')	22
V3.2.6 Η διαδοχή του Λένιν (7')	25
V3.2.7 Οι Κομμουνιστές διοικούν τη Ρωσία (13')	26
V3.2.8 Η τύχη των «αντιπάλων» (7')	29

Εβδομάδα 3: Από τη Ρωσική Αυτοκρατορία στην ΕΣΣΔ

3.1: Ρωσία: Η πορεία προς την Οκτωβριανή Επανάσταση

V3.1.1 Λένιν (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=A8qq4VDZc8Q>

απομαγνητοφώνηση Asimenia / αντιπαραβολή Geonoud

Ενώ, λοιπόν, η ανθρωπότητα στο τέλος του 19ου αιώνα έχει διαμορφώσει κάποιες μεγάλες τάσεις για την επίλυση των κοινωνικών ζητημάτων (ο φιλελευθερισμός και ο κομμουνισμός που αναδύθηκαν εκεί, στα μέσα του 19ου αιώνα), **στη Ρωσία τα πράγματα θα δοκιμαστούν στον υπέρτατο βαθμό**. Το άτομο που θα παίξει ρόλο καταλύτη σ' αυτή την εξέλιξη ονομάζεται Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνοφ (Владимир Ильич Ульянов) και έχει μείνει στην ιστορία με το προσωνύμιό του το επαναστατικό ως Λένιν, μια και ο ίδιος αγαπούσε ένα ποτάμι της Σιβηρίας που λέγεται Λένα και το υιοθέτησε για το προσωνύμιό του.

Ο Λένιν, λοιπόν, ανήκε σε μία από αυτές τις ζώνες της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της Ρωσίας τις οποίες αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, δηλαδή στην **κατώτερη ευγένεια**, η οποία κατώτερη ευγένεια παρουσίαζε συχνά ριζοσπαστικές τάσεις, όπως είπαμε, και ήταν πίσω από αρκετές δράσεις όπως ήταν εκείνη των Δεκεμβριστών και εκείνη των ναρόντικων, όπως και άτομα της υψηλής μεσαίας τάξης και άτομα που και από αυτές τις δύο πλευρές είχαν θέση στον στρατό, όπως εξηγήσαμε σε προηγούμενες ενότητες. Ο Βλαντιμίρ Ουλιάνοφ σπούδασε νομικά και ήταν ένας εξαιρετικός φοιτητής, διότι επρόκειτο για έναν ευφυέστατο άνθρωπο, μία ικανή προσωπικότητα· στη δε οικογένειά του ήδη υπήρχε ένας έντονος ριζοσπαστισμός, καθώς και αυτός και ο αδελφός του ανήκαν σε ομάδες έντονης κοινωνικής δράσης, με υιοθέτηση τρομοκρατικών μεθόδων. Μάλιστα, ο αδελφός του, ο Αλεξάντρ, απαγχονίστηκε το 1887, εκτελέστηκε, διότι συμμετέσχε σε μία δράση συνωμοτική με στόχο τη δολοφονία του τσάρου Αλεξάνδρου Β¹. υπήρχε, δηλαδή, και μεγάλη πληγή στην οικογένεια.

Ο Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλιάνοφ αποφοίτησε, βρέθηκε [μπλεγμένος] ήδη σε ιστορίες και σε προβλήματα με την αστυνομία, με τη μυστική αστυνομία, διότι και ο ίδιος ήταν αναμειγμένος σε ποικίλες δράσεις εναντίον του τσαρικού καθεστώτος. Μπήκε και βγήκε από τη φυλακή. **Στη ζωή του εργάστηκε ελάχιστα, ούτε 6 μήνες· όλη του τη ζωή την πέρασε ως επαγγελματίας επαναστάτης**. Μάλιστα, ο Λένιν πίστευε ότι οι επαναστάτες πρέπει να είναι επαγγελματίες και ήταν ένας από τους λόγους [για] τους οποίους συγκρούονταν με άλλες ομάδες που δεν το πίστευαν αυτό.

Ο Βλαντιμίρ Ίλιτς, λόγω της δράσης του, στο 1900 περίπου, δηλαδή στο γύρισμα του αιώνα, εγκατέλειψε τη Ρωσία και εγκαταστάθηκε στο κέντρο της Ευρώπης. Κατά κανόνα ζούσε στην Ελβετία, στη Γερμανία, στην Αγγλία· στην ουσία **από το 1900 έως το 1917** που γίνεται η Οκτωβριανή Επανάσταση, ο Λένιν διέμενε ελάχιστα στη Ρωσία. Επανήλθε για ένα διάστημα το 1905, όταν ο Τσάρος έδωσε αμνηστία μετά από την εξέγερση του 1905. Διέμενε όμως πάλι για μικρό διάστημα στη Ρωσία και επανήλθε στην Ελβετία. Το περισσότερο διάστημα διέμενε στην Ελβετία, συνήθως στη Ζυρίχη, αλλά επειδή ήταν ένα δραστήριο μέλος της **Β' Διεθνούς**, η οποία

¹ σημ. απομ.: με στόχο τη δολοφονία Αλεξάνδρου Γ'

είχε δημιουργηθεί το 1889 και ήταν εν πλήρει λειτουργία, με συνεχή συνέδρια σε διάφορες πόλεις (στη Βιέννη, στη Γερμανία...). Ο Λένιν παρευρίσκεται σε όλα αυτά, ήταν ένα από τα στελέχη της Β' Διεθνούς, **ένα από τα στελέχη δηλαδή του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος**.

Ο Λένιν σταδιακά έγινε στέλεχος ενός κόμματος από τα πολλά τα οποία δημιουργήθηκαν το 1905. Τι είχε συμβεί το 1905; Θυμίζω ότι, ενώ η Ρωσία βρισκόταν σε άνοδο, ενώ οι τσάροι είχαν βοηθήσει την πλευρά της βελτίωσης των μέσων μεταφοράς (με τον υπερσιβηρικό, με επιπλέον κανάλια, με επιπλέον μέριμνα για τα θέματα της βελτίωσης της βιομηχανίας), **η Ρωσία ενεπλάκη το 1904 σε πόλεμο με την Ιαπωνία**, αν θυμάστε. Συγκρούστηκε με την Ιαπωνία στην περιοχή της Μαντζουρίας και **η Ρωσία ηττήθηκε βαριά το 1905**. Αυτή η ήττα, στην οποία αναφερθήκαμε σε προηγούμενη ενότητα, έφερε ένα βαρύ κλίμα μέσα στη χώρα και, λόγω του ότι η ήττα αυτή των Ρώσων ήταν βαρύτερη στο μέτωπο, ένας αριθμός κατοίκων της χώρας θεώρησε υποχρέωσή του να διαμαρτυρηθεί για την κακή οργάνωση του στρατού, για την κακή επιμελητεία του στρατιωτών, τη μικρή φροντίδα που —κατά τη γνώμη τους— έδειχνε το κράτος στα παιδιά του που έπρεπε να προστατεύει. Εκδηλώθηκε ένα κίνημα διαμαρτυρίας, το οποίο το 1905 δεν ήταν αντιτσαρικό [αλλά] ήταν ένα κίνημα με το οποίο διεκδικούνταν αλλαγές μέσα στη χώρα.

V3.1.2 1905: Η Ρωσία αλλάζει πολίτευμα (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=sm2wtPqf6AU>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή Asimenia

Οι μεγάλες διαδηλώσεις του 1905 συνέβησαν ως επί το πολύ στις μεγάλες πόλεις, δηλαδή στην Αγία Πετρούπολη, στην Οδησό, στη Μόσχα. Η πιο βαριά και η πιο σκληρή πλευρά αυτής της εξέγερσης συνέβη το 1905 τον Ιανουάριο, όταν στην Αγία Πετρούπολη υπήρξε μια μεγάλη διαδήλωση της οποίας προίστατο ένας ιερέας της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο οποίος κρατούσε εικόνες του Τσάρου — όχι μόνο ο ιερέας, αλλά και το πλήθος κρατούσε εικόνα του Τσάρου και έψελνε ύμνους του Τσάρου, δεν ήταν δηλαδή αντιτσαρική η διαδήλωση. Όμως, καθώς ο Τσάρος έλειπε από την Αγία Πετρούπολη (απ' την πρωτεύουσα της χώρας) εκείνη την περίοδο, την υπόθεση τη χειρίστηκαν στελέχη της διοίκησής του, τα οποία θεώρησαν καλό —δεν ξέρουμε αν ο ίδιος ήταν [εκεί] τι θα έκανε— πάντως θεώρησαν καλό να κτυπήσουν με όπλα τους διαδηλωτές, τόσο με Κοζάκους έφιππους όσο και με στρατιώτες με όπλα πυροβόλα. Αποτέλεσμα ήταν, αυτή τη **“Ματωμένη Κυριακή”** όπως λέγεται, να πεθάνουν και να τραυματιστούν **περί τα χίλια άτομα** (υπολογίζονται σε 200 οι νεκροί και σε 800 οι τραυματίες, κάποιοι εκ των οποίων πέθαναν και μετά). Αυτό το πολυαίμακτο γεγονός το 1905 βάρυνε πολύ στην κοινωνία της Ρωσίας και έπαιξε ρόλο για τα όσα επρόκειτο να ακολουθήσουν.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σας διαβάσω πώς περιγράφει ο ίδιος ο παπα-Γκαπόν, ο ιερέας της Ορθόδοξης Εκκλησίας που προίστατο αυτής της διαδηλώσεως, τη *Ματωμένη Κυριακή* (στις 22 Ιανουαρίου του 1905) —ας έχουμε στον νου μας το σκηνικό: θα ήταν μια πόλη παγωμένη έναν Ιανουάριο μήνα. Μας λέει, λοιπόν, ο παπα-Γκαπόν:

“Με ρώτησαν: ‘Να προχωρήσουμε κατευθείαν προς την πύλη ή να κάνουμε τον γύρο για να αποφύγουμε τους στρατιώτες;’ Φώναξα βραχνά: ‘Όχι, διασπάστε τους, κουράγιο, θάνατος ή ελευθερία!’ Και το πλήθος απάντησε κραυγάζοντας: ‘Ζήτω!’ Μετά ξεκινήσαμε ψέλνοντας με

δυνατή, επιβλητική φωνή τον ύμνο του Τσάρου: 'Κύριε, Σώσον τον λαόν Σου'. Θα πρέπει να αναφέρω ως σημαντικό γεγονός ότι στην αρχή οι αστυνομικοί όχι μόνο δεν παρεμπόδισαν την πορεία, αλλά βάδισαν μαζί μας ασκεπείς σε ένδειξη σεβασμού προς τα θρησκευτικά σύμβολα. Ξαφνικά η ίλη των Κοζάκων κάλπασε κατά πάνω μας με υψωμένα τα σπαθιά. Τελικά θα γινόταν σφαγή. Μια κραυγή πανικού υψώθηκε καθώς οι Κοζάκοι έπεφταν πάνω μας. Οι μπροστινές γραμμές μας διασπάστηκαν μπροστά τους, ανοίγοντας προς τα δεξιά και προς τα αριστερά, και οι στρατιώτες μπήκαν με τα άλογά τους στο άνοιγμα αυτό χτυπώντας προς όλες τις κατευθύνσεις. Είδα τα σπαθιά να σηκώνονται και να πέφτουν, άντρες, γυναίκες και παιδιά να σωριάζονται καταγής σαν κούτσουρα, ενώ βογκητά, βλαστήμιες και κραυγές γέμιζαν την ατμόσφαιρα. Ξαφνικά, χωρίς την παραμικρή προειδοποίηση και καθυστέρηση, ακούστηκαν οι ξεροί κρότοι πολλών πυροβολισμών. Στράφηκα γρήγορα στο πλήθος, φώναξα να πέσει κάτω και έπεσα κι εγώ καταγής. Καθώς ήμασταν πεσμένοι, μια άλλη ομοβροντία ακούστηκε και μετά κι άλλη κι άλλη, μέχρι που νόμιζες ότι τα πυρά ήταν συνεχή. Το πλήθος στην αρχή γονάτισε, και μετά όλοι ξάπλωσαν μπρούμυτα κρύβοντας τα κεφάλια τους απ' τις σφαίρες που έπεφταν βροχή, ενώ όσοι βρίσκονταν στο πίσω μέρος της φάλαγγας άρχιζαν να το βάζουν στα πόδια. Ένας ηλικιωμένος, ο οποίος κουβαλούσε το πορτρέτο του Τσάρου, ήταν απ' τα πρώτα θύματα. Ένας άλλος ηλικιωμένος έπιασε το πορτρέτο καθώς έπεφτε απ' τα χέρια του και το κράτησε, μέχρι που σκοτώθηκε κι αυτός απ' την επόμενη ομοβροντία. Οι δύο μεταλλουργοί που με φρουρούσαν είχαν σκοτωθεί, όπως κι όλοι εκείνοι που κρατούσαν τις εικόνες και τα λάβαρα. Και όλα εκείνα τα σύμβολα ήταν τώρα σκορπισμένα πάνω στο χιόνι. Οι στρατιώτες πυροβολούσαν τις αυλές των γειτονικών σπιτιών, όπου προσπαθούσε να βρει καταφύγιο το πλήθος και, όπως έμαθα αργότερα, οι σφαίρες χτύπησαν κάποιους μέσα στα σπίτια περνώντας από τα παράθυρα."

Αυτό το μακελειό του Ιανουαρίου του 1905 εξήγησε πάρα πολύ τα πνεύματα και έκανε τον Τσάρο να βρεθεί σε μεγάλη αμηχανία. Τσάρος την εποχή αυτή ήταν ο Νικόλαος Β'. Ο Νικόλαος Β' και ο Λένιν πρόκειται να είναι μεγάλοι πολιτικοί αντίπαλοι μέσα σ' αυτή τη 15ετία. Ο Νικόλαος Β' λοιπόν —ο οποίος και θα είναι και ο τελευταίος τσάρος της οικογένειας των Ρομανώφ και ο τελευταίος τσάρος της Ρωσίας— πήρε, στην αμηχανία του, την απόφαση, προκειμένου ν' αποφύγει τα χειρότερα, ν' αλλάξει τον πολιτικό χάρτη της Ρωσίας και ανακοίνωσε ότι το πολίτευμα της Ρωσίας θα αλλάξει και θα μετατραπεί σε Συνταγματική Βασιλευομένη Δημοκρατία. Εξήγησε, λοιπόν, και δήλωσε ότι η χώρα πλέον από δω και στο εξής θα έχει Δούμα, δηλαδή Κοινοβούλιο, και ότι κινητοποιεί τους μηχανισμούς ούτως ώστε από εκείνη τη στιγμή να τεθεί το νομοθετικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο θα είναι πλέον ελεύθερη η ρωσική κοινωνία να δημιουργεί κόμματα, τα οποία, μέσω εκλογών, να στέλνουν εκπροσώπους τους στη Δούμα για να μπει η χώρα σε μία πορεία δυτικού φιλελευθερισμού, δυτικής δημοκρατίας και, εξ αυτού, κινητοποιούσε τους μηχανισμούς για την ελεύθερη έκφραση της γνώμης και την ελευθεροτυπία.

Ήδη, στο 1905, αρχίζει να δρομολογείται αυτή η εξέλιξη και στο 1906 θα γίνουν εκλογές. Στην αρχή το σύστημα καρκινοβατεί: και ο ίδιος ο Τσάρος δεν έχει συναίσθηση των ορίων του, σε μια άλλου τύπου πλέον διακυβέρνηση της χώρας, και η Βουλή, επίσης, δεν έχει συναίσθηση των υποχρεώσεών της. Το κλίμα το πολιτικό στη Ρωσία είναι περίπλοκο, διότι αμέσως πολλές ομάδες και κόμματα δημιουργούνται· εξάλλου υπήρχαν και άλλα που δρούσαν, όπως είπαμε, με άλλους τρόπους στο παρελθόν. Τώρα πολλά από αυτά γίνονται κόμματα τα οποία παίρνουν επίσημη κατοχύρωση και ζητούν να μετάσχουν στις εκλογές. Έτσι, και το 1906 και το 1907 που έγιναν εκλογές, πήραν μέρος πολλά κόμματα και η εικόνα του Κοινοβουλίου στην αρχή έμοιαζε

πιο ριζοσπαστική, στο 1906· στο 1907 λιγότερο, αλλά γενικά τώρα ξεκινά η δημοκρατία στη χώρα αυτή. Τα πράγματα δεν είναι ώριμα, και μέσα σε αυτό το κλίμα είναι που, όπως σας είπα πριν από λίγο, ο Λένιν επέστρεψε από το εξωτερικό, μια και ο Τσάρος, όταν ανακοίνωσε την αλλαγή του πολιτεύματος στη Ρωσία, ταυτόχρονα έδωσε και αμνηστία, και έτσι μπορούσαν να επιστρέψουν και να λειτουργήσουν άτομα τα οποία είχαν χαρακτηριστεί ως επικίνδυνα. Βέβαια, αν εξακολουθούσαν να τηρούν τρομοκρατικές μεθόδους και να είναι επικίνδυνα, η Ρωσία θεωρούσε ότι πάλι είναι επικίνδυνα άτομα και πρέπει να ελεγχθούν, όπως φυσικά συμβαίνει στις χώρες του κόσμου, και έτσι ο Λένιν έφυγε ξανά² στην Κεντρική Ευρώπη, όπως είπαμε, για να επιστρέψει το 1917.

V3.1.3 Οι Μπολσεβίκοι (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=kNpyKAolyyk>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Ανάμεσα στα κόμματα τα οποία μετέσχαν στις διαδικασίες των εκλογών, μετά το 1905, ήταν και το κόμμα στο οποίο μετείχε και ο Λένιν. Όπως σας είπα, ο Λένιν ήρθε για ένα διάστημα, έφυγε όμως, αλλά ακόμη και ενόσω έλειπε στο εξωτερικό ο Λένιν έπαιζε μεγάλο ρόλο στα τεκταινόμενα του κόμματός του δια αλληλογραφίας. Ο Λένιν ήταν πολυγραφότατος επαναστάτης, συνεχώς έγραφε φυλλάδια με τα οποία εξέθετε τις απόψεις του, αντιμετώπιζε τις απόψεις άλλων· ήταν γενικά ένας πάρα πολύ μαχητικός διανοούμενος και κυρίως ήτανε — χαρακτηρίζεται ως— πρακτικός της επανάστασης και τακτικιστής, είναι αυτό που λέμε “τακτικιστής”.

Το κόμμα στο οποίο μετείχε ο Λένιν ονομαζόταν Εργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Ρωσίας. Σας είπα και σε άλλη ενότητα ότι σε διάφορες εποχές του κομμουνιστικού κινήματος οι λέξεις “σοσιαλιστικό”, “σοσιαλδημοκρατικό”, “κομμουνιστικό” είχαν διάφορη βαρύτητα. Σήμερα λέμε τη λέξη “σοσιαλδημοκρατικό” για κόμματα τα οποία είναι κεντροαριστερά —θα ‘λεγε κανείς—, αλλά στις φάσεις του κομμουνιστικού κινήματος, στο οποίο αναφερόμαστε, η λέξη “σοσιαλιστικό” [ή] “σοσιαλδημοκρατικό” είναι επαναστατική. Το κόμμα, λοιπόν, του Λένιν ονομαζόταν Εργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Ρωσίας, το οποίο όμως ήτανε χωρισμένο σε δύο μεγάλες τάσεις — και σε πολλές επιμέρους τάσεις

Η μία τάση, για κάποιο διάστημα, ήταν η πλειοψηφία, που ονομάζεται στα Ρωσικά “Μπολσεβίκ” (большевик) και η άλλη ομάδα, για κάποιο διάστημα, ήταν μειοψηφία, που ονομάζεται στα ρωσικά “Μένσεβικ” (меньшевик). Το πότε η μία ήταν μειοψηφία ή πλειοψηφία άλλαζε μέσα στον χρόνο και άλλαξε μέχρι το 1917. Άλλοτε ήταν οι μεν περισσότεροι άλλοτε οι δε, όμως η μερίδα στην οποία ο Λένιν έπαιζε τον κεντρικό ρόλο ήταν εκείνοι που ονομάστηκαν “Μπολσεβίκοι” και έτσι το όνομα του Λένιν έχει συνδεθεί με τους Μπολσεβίκους. Εξάλλου, αυτή η μερίδα του κόμματος ήταν εκείνη η οποία πίστεψε ότι πρέπει να γίνει η επανάσταση τον Νοέμβριο του 1917· λέω Νοέμβριο, διότι την ονομάζουμε Οκτωβριανή Επανάσταση, αλλά υπήρχε το παλιό και το νέο ημερολόγιο κι έτσι στην ουσία είναι Νοεμβριανή επανάσταση — δεν

---

² Το 1905, ο Λένιν στη Ρωσία ασχολήθηκε με την παρώθηση ένοπλων συγκρούσεων. Το 1906 έφυγε για τη Φινλανδία και, στη συνέχεια, για την Κ. Ευρώπη.

έχει τόσο σημασία. Η πλευρά των Μπολσεβίκων ήταν εκείνη που πίστεψε ότι πρέπει να γίνει επανάσταση και την πραγματοποίησε, έκαμε τις επαναστατικές κινήσεις τον Νοέμβριο του 1917.

Τώρα, στο κόμμα αυτό, το Εργατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ρωσίας, δεν είναι μόνο ο Λένιν φυσικά, υπάρχει ένας αριθμός στελεχών. Κάποια από αυτά τα στελέχη ήταν πολύ σημαντικά στην εποχή τους και θεωρούνταν και διεθνώς σπουδαία μεταξύ των κομμουνιστών του κόσμου. Φυσικά, ο πιο γνωστός κομμουνιστής διανοητής της Ρωσίας, την εποχή αυτή, είναι ο Πλεχάνοφ, ο οποίος ήταν θεωρητικός του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος και κατά καιρούς δεν είχε τις απόψεις του Λένιν. **Ο Πλεχάνοφ, όταν τελικά έγινε η επανάσταση του '17, έμεινε στο περιθώριο, διότι θεώρησε ότι ήταν λάθος.** Θεωρούσε ο Πλεχάνοφ ότι γενικά η επιλογή τού να γίνει επανάσταση εκείνη τη στιγμή, μέσα στον πόλεμο —γιατί έγινε μέσα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο—, σε μια Ρωσία η οποία ήταν **καθυστερημένη χώρα** και όχι βιομηχανική χώρα, θα ήταν λάθος.

Πάντως, άλλα στελέχη του κομμουνιστικού κινήματος της Ρωσίας και του Κόμματος του Εργατικού Σοσιαλιστικού ήταν ο Μπογκντάνοφ, ο Γιούλι Μάρτοφ, ο Πάβελ Αξελρόντ και όλοι αυτοί ήτανε —όπως κι άλλοι— πολύ δυναμικοί και είχαν συμπλεύσεις, αποκλίσεις, όπως είναι φυσικό όταν κανείς βρίσκεται σε μία δρώσα κατάσταση στο κομμουνιστικό κίνημα — και σε κάθε κίνημα.

Την περίοδο που το κόμμα αυτό, το Εργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Ρωσίας, άλλοτε μετέχει, άλλοτε δεν μετέχει στις εκλογές, άλλοτε οι Μπολσεβίκοι συμφωνούν να μετέχουν στις εκλογές, άλλοτε δεν συμφωνούν και τα πράγματα είναι αρκετά περίπλοκα. Η Ρωσία ζει την αλλαγή του καθεστώτος της και πορεύεται προς μία κατεύθυνση δημοκρατίας, που ακόμα βέβαια είναι νεοπαγής, μόλις έχει γεννηθεί, δεν είναι ώριμη, ωστόσο κάνει τα βήματά της.

Πριν όμως να ωριμάσει ο κύκλος των καινούριων αυτών αλλαγών, η Ρωσία θα βρεθεί στη δίνη ενός τρομερού παγκοσμίου γεγονότος, που πρόκειται να παρασύρει τη Γη ολόκληρη σε μια σύγκρουση που θα είναι η μεγαλύτερη πολεμική σύγκρουση που έχει γνωρίσει η ανθρωπότητα μέχρι τότε και ονομάζεται **Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος**. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε το **1914** και **ολοκληρώθηκε, τελείωσε το 1918**. Η Ρωσία αμέσως μπήκε στον πόλεμο αυτό. Επομένως, τα γεγονότα τα οποία θα ακολουθήσουν θα συνδυάζονται με το τεράστιο αυτό γεγονός και τη Ρωσία βέβαια, η οποία μετέχει στον πόλεμο ο οποίος επρόκειτο κυριολεκτικά να ισοπεδώσει την Ευρώπη αλλά και να την αλλάξει.

V3.1.4 Η δολοφονία του διαδόχου του αυστριακού θρόνου (9΄)

<https://www.youtube.com/watch?v=zjPJ6pSUHY8>

απομαγνητοφώνηση stella-nes / αντιπαραβολή Asimenia

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1914 **μετά από τη δολοφονία του διαδόχου του αυστριακού θρόνου**, του Φραγκίσκου Φερδινάνδου, και της συζύγου του, οι οποίοι επισκέπτονταν το Σεράγεβο — περιοχή ελέγχου της Αυστροουγγαρίας την εποχή αυτή. Μία ομάδα Σέρβων πατριωτών, συνωμοτών, έμαθαν την επικείμενη επίσκεψη του Αρχιδούκα και απεφάσισαν να τον δολοφονήσουν. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε την τοποθέτηση μελών της συνωμοτικής αυτής ομάδας σε διάφορα σημεία απ' όπου θα περνούσε το ανοιχτό αυτοκίνητο,

όπου θα επέβαινε ο Αρχιδούκας και η σύζυγός του, και σε διάφορα σημεία τοποθετήθηκαν οι συνωμότες ένοπλοι (με όπλα και χειροβομβίδες) προκειμένου να τον σκοτώσουν. Τελικά, εκείνος ο οποίος κατάφερε να τον δολοφονήσει, και αυτόν και τη σύζυγό του, ήταν ένας νεαρός Σέρβος φοιτητής, Πρίντσιπ (Πριντσιπ) το όνομά του, ο οποίος ήταν ηλικίας 19 ετών. Ο λόγος της δράσης των Σέρβων πατριωτών ήταν το γεγονός ότι **η Αυστρία εμπόδιζε την εθνική υπόσταση των Σέρβων**, οι οποίοι διεκδικούσαν δικό τους κράτος και δικιά τους συνολική κρατική εκπροσώπηση³. Πρέπει στο σημείο αυτό να πούμε ότι **όταν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος το 1918, δημιουργήθηκε η χώρα που ονομάστηκε “Γιουγκοσλαβία”**, στην οποία και οι Σέρβοι είχαν τον κύριο ρόλο· μια χώρα η οποία υπήρχε μέχρι τη δεκαετία του 1990 οπότε και διαλύθηκε μετά από εμφύλιο πόλεμο. Έτσι αυτοί οι συνωμότες, οι οποίοι δολοφόνησαν τον Αρχιδούκα της Αυστρίας, στη συνέχεια, μετά το τέλος του πολέμου, θεωρήθηκαν ήρωες και υμνήθηκαν πάρα πολύ από τη σερβική πλευρά.

Στο σημείο αυτό θέλω να σας διαβάσω την περιγραφή της δολοφονίας του Αρχιδούκα και της συζύγου του, από έναν από τους συμμετάσχοντες τον Μπόριγιοφ Βγιέβνιτς ο οποίος μας περιγράφει εκ των έδρων το πώς οργανώθηκαν τα πράγματα: *“Ένα τηλεγράφημα ανέφερε ότι ο αρχιδούκας της Αυστρίας Φραγκίσκος Φερδινάνδος θα έφθανε, θα επισκεπτόταν το Σεράγεβο, την πρωτεύουσα της Βοσνίας, στις 28 Ιουνίου για να διευθύνει στρατιωτικά γυμνάσια στα γειτονικά βουνά. Πώς τολμούσε ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος να πατήσει το πόδι του στο Σεράγεβο τέτοια μέρα; Ήταν μια προμελετημένη προσβολή. Η 28η Ιουνίου είναι μια ημερομηνία βαθιά χαραγμένη στην καρδιά κάθε Σέρβου σε σημείο ώστε να έχει δική της ονομασία, λέγεται “Βίτοβνταν”, που θα πει “ημέρα του Αγίου Βίτου”. Είναι η ημερομηνία κατά την οποία το παλιό σερβικό κράτος κατακτήθηκε απ’ τους Τούρκους στο 1389. Είναι επίσης η ημερομηνία κατά την οποία τα σερβικά όπλα πήραν στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο περήφανη εκδίκηση από τον Τούρκο, για την παλιά νίκη του και για τα χρόνια της σκλαβιάς. Δεν έπρεπε εκείνη τη μέρα να τολμήσει ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος, ο νέος δυνάστης, να πατήσει το πόδι του στη Σερβία για να κάνει επίδειξη της δύναμής του. Η απόφασή μας πάρθηκε σχεδόν αμέσως: θάνατος στον τύραννο. Μετά προχωρήσαμε στις λεπτομέρειες. Για να εξασφαλισθεί ο θάνατός του επελέγησαν 22 μέλη της οργάνωσης προκειμένου να εκτελέσουν την απόφαση. Στην αρχή σκεφτήκαμε ότι θα ‘πρεπε να διαλέξουμε με κλήρωση, αλλά εδώ παρενέβη ο Γκαβρίλο Πρίντσιπ. Ο Πρίντσιπ θα καταγραφεί στη σερβική ιστορία ως ένας από τους μεγαλύτερους ήρωές της. Από τη στιγμή που αποφασίστηκε ο θάνατος του Φερδινάνδου, ανέλαβε ηγετικό ρόλο στην προετοιμασία του σχεδίου. Μετά τη δική του συμβουλή, αναθέσαμε το έργο σε μέλη της οργάνωσής μας που βρίσκονταν μέσα και γύρω από το Σεράγεβο και θα δρούσαν υπό την καθοδήγηση του ίδιου αλλά και του Καμπρίνοβιτς, ενός λινότυπη μιας σερβικής εφημερίδας. Και οι δύο θεωρούνταν ικανοί να φέρουν σε πέρας την αποστολή.*

Το μοιραίο πρωινό ξημέρωσε. Δύο ώρες πριν φτάσει ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος στο Σεράγεβο, οι 21 συνωμότες βρίσκονταν στις προκαθορισμένες θέσεις τους οπλισμένοι και έτοιμοι. Όταν ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος και η συνοδεία του ξεκίνησαν από τον σταθμό, μπόρεσαν να περάσουν από τους δύο πρώτους συνωμότες. Τα αυτοκίνητα κινούνταν τόσο γρήγορα ώστε δεν ήταν εφικτή καμία απόπειρα, και μέσα στο πλήθος υπήρχαν Σέρβοι· η ρίψη μιας χειροβομβίδας θα σκότωνε πολλούς αθώους συμπατριώτες μας. Όταν το αυτοκίνητο προσπέρασε τον Καμπρίνοβιτς, ο λινότυπος έριξε τη χειροβομβίδα του. Χτύπησε το αυτοκίνητο στο πλάι, αλλά ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος έπεσε με ετοιμότητα προς τα πίσω και δεν χτυπήθηκε·

---

³ Στόχος τους ήταν η δημιουργία ενιαίου κράτους Σέρβων και των άλλων Νοτιοσλάβων, στα Βαλκάνια.

τραυματίστηκαν αρκετοί από τους άνδρες της ακολουθίας του. Τα αυτοκίνητα έφθασαν στο Δημαρχείο. Μετά τη δεξίωση στο Δημαρχείο, ο στρατηγός Ποτιόρεκ, ο Αυστριακός διοικητής, παρακάλεσε τον Φραγκίσκο Φερδινάνδο να εγκαταλείψει την πόλη μια και επικρατούσε ταραγμένη ατμόσφαιρα. Ο Αρχιδούκας πείστηκε να ακολουθήσει τον συντομότερο δρόμο εξόδου από την πόλη. Ο δρόμος προς το σημείο όπου θα γίνονταν τα γυμνάσια είχε ένα σχήμα σαν το γράμμα “V” και έκανε μία απότομη στροφή στη γέφυρα, πάνω απ’ τον ποταμό Μίλιατσκα. Το αυτοκίνητο του Φραγκίσκου Φερδινάνδου θα κινιόταν γρήγορα μέχρι να φθάσει στο σημείο, αλλά θα αναγκαζόταν να κόψει ταχύτητα για να πάρει τη στροφή. Εδώ λοιπόν είχε πάρει θέση ο Πρίντσιπ. Μόλις το αυτοκίνητο έφτασε μπροστά του, προχώρησε από την άκρη του δρόμου, έβγαλε το αυτόματο πιστόλι του απ’ το σακάκι του και πυροβόλησε δύο φορές. Η πρώτη σφαίρα χτύπησε τη σύζυγο του Αρχιδούκα, την αρχιδούκισσα Σοφία, στην κοιλιά. Εκείνη ήταν έγκυος. Πέθανε ακαριαία. Η δεύτερη σφαίρα χτύπησε τον Αρχιδούκα στην καρδιά. Ψέλλισε μόνο μία λέξη: “Σοφία”, απευθυνόμενος στη χτυπημένη γυναίκα του. Μετά έγειρε πίσω το κεφάλι του και πέθανε.

Οι αξιωματικοί έπιασαν τον Πρίντσιπ, τον χτύπησαν στο κεφάλι με τις επίπεδες πλευρές των σπαθιών τους, τον έριξαν κάτω, τον κλότσησαν, του έγδαραν τον λαιμό, τον βασάνισαν, αλλά δεν τον σκότωσαν. Μετά οδηγήθηκε στις φυλακές του Σεράγεβο. Την επόμενη μέρα μεταφέρθηκε στις στρατιωτικές φυλακές, και άρχισαν οι συλλήψεις των συνεργατών του, παρόλο που αρνήθηκε ότι είχε συνεργαστεί με άλλους. Τον έφεραν σε αντιπαράθεση με τον Καμπρίνοβιτς, που είχε ρίξει τη βόμβα. Ο Πρίντσιπ αρνήθηκε ότι τον γνώριζε. Τον έφεραν σε αντιπαράθεση και με άλλους αλλά και πάλι αρνήθηκε ότι τους γνώριζε. Την επόμενη μέρα πέρασαν στα πόδια του Πρίντσιπ αλυσίδες, που τις φορούσε μέχρι τον θάνατό του”.

Πρέπει να πούμε ότι ο Πρίντσιπ πέθανε τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1918. Είχε μια βαρύτατη ασθένεια, έπασχε από φυματίωση των οστών και πέθανε τέσσερα-πέντε χρόνια μετά από αυτή την απόπειρα.

Στην εικόνα που βλέπουμε εδώ: είναι μια πραγματικά σπάνια εικόνα της εποχής κατά την οποία αποτυπώνεται η σύλληψη του Πρίντσιπ, ο οποίος μόλις έχει δολοφονήσει τον Αρχιδούκα Φερδινάνδο και τη γυναίκα του, και ακολουθούν τα όσα διαβάσαμε στο κείμενο που σας είπα.

V3.1.5 Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκινά (12΄)

---

https://www.youtube.com/watch?v=maj53FV_tjI

απομαγνητοφώνηση ginath / αντιπαράβολή krasisi

Η δολοφονία αυτή θα φέρει μια εξέλιξη ντόμινο καθώς η Αυστριακή Αυτοκρατορία —η Αυστροουγγαρία— αμέσως παρουσιάζεται ιδιαίτερα επιθετική απέναντι στους Σέρβους, οι Γάλλοι κινητοποιούνται —και οι Ρώσοι— διότι έχουν ειδικές στάσεις απέναντι στη σερβική υπόθεση, κινητοποιείται [και] η Γερμανία η οποία υποστηρίζει την Αυστρία και ξεκινούν οι συγκρούσεις, και μέσα σε λίγο διάστημα η Ευρώπη βρίσκεται σε δίνη πολέμου. Διαμορφώθηκαν το 1914 δύο στρατόπεδα μεγάλα στην Ευρώπη, αλλά δεν ήταν μόνο ευρωπαϊκά διότι συνέπραξαν στο πλευρό των ευρωπαϊκών δυνάμεων και οι αποικίες τις οποίες είχαν σε άλλα μέρη — και στρατιώτες δηλαδή των τόπων τους οποίους έλεγχαν η Αγγλία, κυρίως, αλλά και η Γαλλία. Αφήστε δε που και η Ιαπωνία και η Κίνα μπήκαν και αυτές στη

διαδικασία αυτή.

Ποιες ήταν οι δυο μεγάλες ομάδες; Η μία ήταν οι Κεντρικές Δυνάμεις. Οι Κεντρικές Δυνάμεις αποτελούνταν κυρίως από τη Γερμανική Αυτοκρατορία — σας θυμίζω ότι, όταν γίνονται αυτά τα γεγονότα η Γερμανία είχε ενωθεί [ήδη] από το 1871 και είναι αυτοκρατορία, έχει αυτοκράτορα, είναι [ενιαία] χώρα και καταλαμβάνει ένα μεγάλο τμήμα της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης το 1914. Βέβαια ακόμα πιο μεγάλη είναι η Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, η οποία καταλαμβάνει ένα μεγάλο τμήμα της κεντρικής, ανατολικής και νότιας Ευρώπης. Μαζί τους συντάσσεται η Βουλγαρία και η Τουρκία, έτσι ώστε αυτή η μεγάλη ομάδα χωρών να είναι πραγματικά εντυπωσιακή και σε δύναμη και σε στρατό, και τα πράγματα ξεκινούν δηλαδή δύσκολα.

Η άλλη ομάδα, η αντίπαλη ομάδα, ονομάζεται “Αντάντ” (Entente Cordiale) που θα πει “αγαστή συνεργασία” και κεντρικά της στελέχη —κεντρικές δυνάμεις της Αντάντ— είναι η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία —δυνάμεις δυνατές της εποχής, η Μεγάλη Βρετανία είναι η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο το 1914, η Γαλλία επίσης μεγάλη δύναμη— η Ιταλία, η οποία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε συνταχθεί με την Αντάντ, δηλαδή με τις δυνάμεις της Αγγλίας και της Γαλλίας. Το λέω αυτό γιατί έχουμε συνήθως στον νου μας τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στον οποίο η Ιταλία ήταν στο στρατόπεδο το αντίπαλο της Αγγλίας. Και βέβαια η Ρωσία η οποία είναι η μεγάλη δύναμη της Αντάντ στα ανατολικά. Μαζί με την Αντάντ συμμάχησαν η Ρουμανία, η περιοχή των Σέρβων [και] του Μαυροβουνίου⁴, και η Ελλάδα η οποία μπήκε το 1916 στον πόλεμο αυτό, και βέβαια στην Αντάντ θα συμμετάσχουν το 1917, στο τελευταίο σχεδόν έτος του πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Με την Αντάντ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα συμμαχήσει —σας το θυμίζω από προηγούμενή μας ενότητα— η Ιαπωνία, η οποία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα είναι επίσης με την πλευρά της Βρετανίας σε σχέση με τον Β΄ που θα ταχθεί με τη γερμανική πλευρά.

Αυτός τώρα ο πόλεμος ξεκινά με ένα μεγάλο του χαρακτηριστικό: πρώτα πρώτα υπάρχει λαϊκός ενθουσιασμός⁵. Οι στρατοί φεύγουν για το μέτωπο μέσα σε μία αίσθηση νίκης και πατριωτισμού. Εδώ είναι φωτογραφία της εποχής με στρατεύματα που αποχαιρετούν τις γυναίκες τους και τις κοπέλες τους, πριν ανεβούν οι στρατιώτες στα τρένα. Δεν ήξεραν τι τους περιμένει, γιατί ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα εξελιχθεί σε μια κόλαση για τους στρατιώτες που πήραν μέρος. Είναι ένας πόλεμος ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στον οποίο οι στρατιώτες θα βρεθούν αντιμέτωποι με δηλητηριώδη αέρια, που θα χρησιμοποιηθούν από την πλευρά των Κεντρικών Δυνάμεων και θα ανταπαντήσει όμως και η πλευρά της Αντάντ, θα χρησιμοποιηθούν για πρώτη φορά τανκ από την πλευρά των Άγγλων —εφεύρεση των Άγγλων—, θα χρησιμοποιηθούν ζέπελιν, αεροπλάνα για πρώτη φορά καταδιωκτικά και βομβαρδιστικά —ακόμα όχι πολύ προηγμένα αλλά θα κάνουν και αυτά τη δράση τους. Για πρώτη φορά θα χρησιμοποιηθούν κανόνια μεγάλου βεληνεκούς και θα χρησιμοποιηθούν για πρώτη φορά και υποβρύχια. Αυτός ο αδυσώπητος πόλεμος που θα ξεκινήσει το 1914 θα έχει επίσης κάποια χαρακτηριστικά που τον έκαναν έτσι ξεχωριστό. Επελέγη ως είδος πολέμου —και τελικά παγιδεύτηκαν τα στρατεύματα, κατά κύριο λόγο, σε αυτόν τον τρόπο πολέμου— να δημιουργούνται χαρακώματα, δηλαδή ο στρατός να σκάβει χαρακώματα, χιλιομέτρων χαρακώματα, μέσα σε αυτά να μπαίνουν οι στρατιώτες και φυλασσόμενοι στα χαρακώματα όπου εκεί κοιμούνται, εκεί τρώνε —σαν τα ποντίκια γενικά— κάθε τόσο να κάνουν μια έξοδο

⁴ σημ. αντιπ.: Το Μαυροβούνιο ήταν ανεξάρτητο βασίλειο με στενούς δεσμούς με τη Σερβία, με την οποία ενώθηκε το 1918.

⁵ Ο Α΄ Π.Π. ονομάζεται ο Μεγάλος Πόλεμος.

και έφοδο και να χτυπούν τους στρατιώτες που και εκείνοι βγαίνουν από τα άλλα χαρακώματα. Επειδή ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν πόλεμος χαρακωμάτων, ήταν ένας αργός πόλεμος και αδιέξοδος τελικά. Έχει σημασία αυτό που λέμε τώρα για εξελίξεις που θα συμβούν σε αυτή την περίοδο.

Εδώ είναι μια εικόνα ενός χαρακώματος και στρατιωτών οι οποίοι μάχονται, κοιμούνται, μέσα στη λάσπη, μέσα στο κρύο. Είναι στατικός πόλεμος ακριβώς διότι δεν μπορούν έτσι να κάνουν μεγάλες εφορμήσεις οι στρατιώτες, είναι παγιδευμένοι σε σχετικά δύσκολες προελάσεις. Έχει ενδιαφέρον αυτό —ότι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είναι στατικός— διότι ακριβώς αντίθετα ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν ένας πόλεμος εκρηκτικής μετακίνησης των μετώπων. Τώρα στην περίπτωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπήρχαν πάρα πολλοί νεκροί. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σκοτώθηκαν περίπου 18,5 εκατομμύρια άνθρωποι (περίπου 11 εκατομμύρια στρατιώτες και περίπου 7 εκατομμύρια άμαχοι), εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν στρατιώτες. Ήταν ένας πόλεμος στρατιωτών σε αντίθεση με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στον οποίο σύντομα θα σταθούμε [και] στον οποίον οι νεκροί είναι πολύ περισσότεροι — υπολογίζονται σε 55 εκατομμύρια στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο— αλλά στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ένα ποσοστό μεγάλο αυτών των 55 εκατομμυρίων ανθρώπων είναι άμαχοι, ενώ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι περισσότεροι νεκροί είναι στρατιώτες.

Αυτό το γεγονός των χαρακωμάτων και των μετώπων δίνει στον πόλεμο αυτό χαρακτηριστικά ειδικά και δημιουργεί δύο μεγάλα μέτωπα. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε πολλά μέτωπα αλλά κυρίως δύο: το ένα ήταν το Δυτικό Μέτωπο και το άλλο ήταν το Ανατολικό Μέτωπο. Το Δυτικό Μέτωπο βρίσκονταν στις περιοχές της Γαλλίας, μεταξύ Γαλλίας και Βελγίου —εκεί βρέθηκαν τα σκληρότερα [πολεμικά] μέτωπα του Δυτικού Μετώπου— εν αντιθέσει με το Ανατολικό Μέτωπο, το οποίο βρέθηκε κυρίως στις περιοχές της Ουκρανίας, της Λευκορωσίας και εκεί συγκρούονταν αδυσώπητα οι δυο πλευρές. Στο Δυτικό Μέτωπο, δηλαδή εκεί στη ζώνη της Γαλλίας, Βελγίου, Κάτω Χωρών, ποιος κρατούσε κατά κύριο λόγο για την Αντάντ το βάρος; Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι. Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Άγγλοι και Γάλλοι πολέμησαν γενναιότατα, με τους Γάλλους να δίνουν μάχες θρυλικές και να κερδίζουν πολλές από αυτές με πολλές απώλειες. Η Γαλλία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο απώλεσε 1.400.000 άνδρες. Φυσικά με αντίστοιχη γενναιότητα πολεμούν η γερμανική πλευρά και η πλευρά των Αυστριακών, και των Τούρκων, [και] των Ελλήνων —όταν μπαίνουν στον πόλεμο—, των Ρώσων· όλες οι πλευρές πολεμούν γενναία. Οι Ρώσοι από την πλευρά τους, κρατούν μόνοι τους το Ανατολικό Μέτωπο, δηλαδή πάνω στη Ρωσία έπεσε μεγάλο βάρος να κρατήσει το Ανατολικό Μέτωπο, καθώς εδώ στη ζώνη μεταξύ Πρωσίας και Αυστρίας, οι Ρώσοι που βρίσκονται στα σύνορα αυτής της πλευράς, θα δεχτούν την επίθεση των γερμανικών και των αυστροουγγρικών στρατευμάτων και πρέπει να καταφέρουν να κρατήσουν το μέτωπο.

Ο τσάρος Νικόλαος Β΄ της Ρωσίας συμμετέχει με όλες του τις δυνάμεις στον πόλεμο, πιστεύει σε αυτόν τον πόλεμο. Εξάλλου, μόλις ξεκίνησε το ζήτημα με τη δολοφονία του Αρχιδούκα και άρχισε το ντόμινο των αντιδράσεων σε αυτό το θέμα και οι απειλές και οι ένθεν και ένθεν συμμετοχές, η Ρωσία ήταν από τους πρώτους που μπήκαν στον πόλεμο, επομένως ο Τσάρος ο ίδιος ως πολιτικός αρχηγός της Ρωσίας, πίστεψε σε αυτό τον πόλεμο —μια και ήρθαν έτσι οι περιστάσεις— μπήκε σε αυτό τον πόλεμο και τον υπηρετούσε με όλες του τις δυνάμεις, προσπαθώντας να ενισχύσει τα στρατεύματα, έχοντας στον νου του την επιμελητεία των στρατιωτών και επισκεπτόμενος πολύ συχνά το μέτωπο.

V3.1.6 Τώρα η Επανάσταση ή μετά; (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=W2X7nV5PXWs>

απομαγνητοφώνηση ginath / αντιπαραβολή Asimenia

Το Ανατολικό Μέτωπο λοιπόν είναι στην ευθύνη της Ρωσίας, η οποία δίνει μεγάλες μάχες με πολλούς νεκρούς στις περιοχές της (που σήμερα είναι **Λιθουανία, που είναι Λευκορωσία, που είναι δυτική Ουκρανία**). εκεί δόθηκαν μάχες και βέβαια όπως είπαμε η ρωσική πλευρά προσπαθεί με κάθε τρόπο να είναι επιτυχής σε αυτή τη μεγάλη αναμέτρηση.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επανέλθουμε λίγο στο θέμα των κομμουνιστών, γιατί η έκρηξη του Παγκοσμίου Πολέμου δημιούργησε πολλές πλευρές μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα. Το κομμουνιστικό κίνημα καταρχήν, ο κομμουνισμός, αν έχει δύο χαρακτηριστικά σημεία είναι: η **κοινοκτημοσύνη** και ο **διεθνισμός**, διότι πιστεύει ότι οι εργάτες δεν έχουν σύνορα και είναι διεθνιστικός. Όμως αυτό το οποίο συνέβη τώρα ήταν σύγκρουση κρατών και το κομμουνιστικό κίνημα δεν είχε ίδια στάση απέναντι στα πράγματα. Μέσα στη Β' Διεθνή υπήρχαν εντονότερες απόψεις και αποκλίνουσες: αν μετέχει κανείς σε αυτό τον πόλεμο, αν μετέχει με ποια πλευρά μετέχει; Στη Β' Διεθνή μετείχαν, οι κομμουνιστές προέρχονταν από πολλές χώρες που τώρα βρίσκονταν σε αντίπαλα στρατόπεδα, ήταν ένα πολύ περίπλοκο θέμα για το κομμουνιστικό κίνημα, το οποίο εξάλλου ήταν σε αρκετά πρώιμη φάση και επεξεργαζόταν συνολικά τη φυσιογνωμία του. Από την πλευρά του ο Λένιν παρότι βρίσκεται στο εξωτερικό, στην Ελβετία (ίσως επειδή βρίσκεται στο εξωτερικό; αυτό είναι μέσα στα ερωτήματα), θεωρεί αυτονόητη τη μετατροπή του παγκοσμίου πολέμου σε ευκαιρία για την ανάδυση της εργατικής τάξης και πιστεύει ότι στην πατρίδα του τώρα θα είναι καλό να προετοιμαστεί μια εξέγερση, μια επανάσταση για να ανατραπεί το καθεστώς στη ρωσική πλευρά. Ο Λένιν πιστεύει αυτά και προπαγανδίζει αυτή τη στάση· μέσα στο κόμμα του δεν είναι όλοι στην ίδια κατεύθυνση, όμως η πλευρά των Μπολσεβίκων βρίσκεται με τη θέση του Λένιν. Ενώσω η Ρωσία πολεμά, οι Μπολσεβίκοι θεωρούν ότι είναι ευκαιρία να βαθύνουν το ρήγμα μεταξύ των επαναστατικών ομάδων, των επαναστατικών δυνάμεων και των δυνάμεων που εκπροσωπούνται από τον Τσάρο και τη Δούμα αν και μέσα στη Δούμα μετέχουν και οι Μπολσεβίκοι και οι Μενσεβίκοι, ανάλογα με την εποχή όπως είπαμε.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος —και σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να το αναφέρουμε αυτό—, ακριβώς επειδή έμοιαζε αδιέξοδος πόλεμος, τα μέτωπα δεν προχωρούσαν, δεν έδιναν την εντύπωση ότι κάποτε θα τελειώσει αυτό το πράγμα και προς τα κάπου θα οδηγήσει, έφερνε απελπισία πολλές φορές στους καθηλωμένους, μέσα στα χαρακώματα, στρατιώτες. Και βέβαια σε κάθε πόλεμο υπάρχουν λιποταξίες, αυτό είναι φυσικό, οι οποίες σε καιρό πολέμου τιμωρούνται με εκτέλεση του λιποτακτούντος. Σε κάθε πόλεμο ένα ποσοστό λιποταξιών παρουσιάζεται. Στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο σε όλα τα στρατόπεδα παρουσιάστηκαν λιποταξίες σε πιο αυξημένο επίπεδο από άλλοτε, ακριβώς διότι αυτός ο πόλεμος είχε τεράστια ένταση και είχε και επίσης την ένταση, την έκταση και πολλές φορές αυτό το αδιέξοδο αίσθημα. Στην περίπτωση της Ρωσίας τώρα, οι λιποταξίες θα είναι περισσότερες και τούτο διότι οι Μπολσεβίκοι θα αποφασίσουν να υποσκάπτουν την ενότητα του ρωσικού στρατού στα μέτωπα του πολέμου, προκειμένου πρώτον να κερδίζουν οπαδούς μεταξύ των στρατιωτών και δεύτερον να προκαλούν λιποταξίες, ούτως ώστε ένοπλα άτομα να αφήνουν το μέτωπο και να καταφεύγουν με τη δικιά τους βοήθεια σε ασφαλή σημεία ώστε να μην εκτελεστούν. Το κύριο σημείο στο οποίο έβρισκαν καταφύγιο ήταν τα Σοβιέτ των μεγάλων πόλεων, κυρίως της

Πετρούπολης και της Μόσχας, τα οποία από το 1905 είχαν δημιουργηθεί και που στα οποία σταδιακά είχαν εισέλθει οι Μπολσεβίκοι και βρίσκονταν τα περισσότερα υπό τον έλεγχό τους.

Τι είναι τα Σοβιέτ; Είναι μια κατάσταση που προέκυψε από την αναταραχή, από την επανάσταση του 1905 και συνίστατο στην αυτονομία κάποιων περιφερειών αυτών των μεγάλων πόλεων, κάποιων συνοικιών, τις οποίες στην ουσία είχαν πάρει στα χέρια τους και διοικούσαν ομάδες της συνοικίας ή και άλλες που ήρθαν εκεί, και τηρούσαν κάποιου είδους τοπικές δημοκρατικές διαδικασίες, δηλαδή εκλογές, λαϊκές συνελεύσεις και έπαιρναν αποφάσεις για τη συνοικία, κατά κάποιο τρόπο αποκεκομμένες από την κεντρική αρχή και πολλές φορές αντιμέτωπες με τις κεντρικές αρχές. Οι Μπολσεβίκοι είχαν κερδίσει έδαφος μέσα σε αυτά τα Σοβιέτ και στην ουσία [τα] είχαν μετατρέψει σε περιοχές ελέγχου τους, τοπικού ελέγχου τους στις μεγάλες πόλεις και κυρίως στην Αγία Πετρούπολη και στη Μόσχα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα τώρα, οι Μπολσεβίκοι διασπείρονται στο μέτωπο, στα χαρακώματα, στους στρατιώτες, τους εξηγούν ότι αυτός ο πόλεμος που γίνεται δεν είναι ο πόλεμος της πατρίδας, δεν είναι πόλεμος της Ρωσίας, δεν είναι πόλεμος κανενός αλλά είναι πόλεμος των τραπεζιτών, πόλεμος του κεφαλαίου, πόλεμος των καπιταλιστών και ότι τώρα πρέπει να επωφεληθεί κανείς για να δημιουργήσει το κράτος των εργατών, που θα φέρει την παγκόσμια ειρήνη και την παγκόσμια ομόνοια. Η δράση τους αυτή έχει αποτελέσματα και επιτυγχάνουν μέσα στην κάψα του πολέμου να κερδίσουν οπαδούς αλλά και να κερδίσουν και ενόπλους με το μέρος τους, έτσι ώστε πλέον σταδιακά να δημιουργούνται μικρές ένοπλες ομάδες που επεκτείνονται και επεκτείνονται και που αρχίζουν στο 1905, στο 1915, στο 1916 να ανησυχούν πολύ την πολιτική τάξη της Ρωσίας, διότι γίνεται φανερό ότι εδώ μπορεί να ετοιμαστεί —όπως πολύ γράφονταν και αναλύονταν εκείνες τις φορές—, ότι ετοιμάζεται πραξικόπημα, ότι πρόκειται με τα όπλα κάποιοι να ανατρέψουν το καθεστώς της δημοκρατίας το οποίο λειτουργούσε στη Ρωσία μετά το 1905, με τις παραμέτρους που σας είπα. Βέβαια όλοι ανησυχούν για τα τεκταινόμενα, διότι ο πόλεμος τρέχει, η χώρα έχει σαν κύριο θέμα της τον πόλεμο —όταν μια χώρα είναι σε πόλεμο, δεν το συζητούμε, είναι το κύριό της θέμα— εκατομμύρια Ρώσοι πολεμούν στα μέτωπα, χιλιάδες από αυτούς σκοτώνονται κάθε τόσο και οι σοροί τους μεταφέρονται με τα τρένα και με άλλα μέσα μεταφοράς, η χώρα ζει γύρω από τον πόλεμο.

Στο μεταξύ, αυτή η απόφαση, η δράση των Μπολσεβίκων γίνεται όλο και πιο έντονη, όλο και πιο βαθιά και εξ αυτού γίνονται και πιο έντονες οι αντιπαραθέσεις —όπως σας είπα και με άλλη αφορμή—, διότι άτομα μέσα από τον κύκλο του κόμματος του Λένιν πιστεύουν ότι δεν πρέπει να γίνει επανάσταση, δράση των εργατικών δυνάμεων, των κομμουνιστικών δυνάμεων μέσα στον πόλεμο. Υπάρχουν και απόψεις που λένε “ας τελειώσει ο πόλεμος και μετά κάνουμε ό,τι είναι να κάνουμε”. Όμως ο Λένιν, ο οποίος είναι ο κύριος κορμός των Μπολσεβίκων, πιστεύει ότι αυτή είναι η ευκαιρία και προς τα εκεί ωθεί τα πράγματα. Έχουμε φτάσει στο 1915, έχουμε φτάσει στο 1916, κάθε χρονιά το πράγμα βαθαίνει και όλο και αυξάνεται αυτή η ειδική δύναμη των Μπολσεβίκων στις περιοχές όπως είπαμε των Σοβιέτ και στη δημιουργία ενός στρώματος ανθρώπων οι οποίοι τους ακολουθούν και πείθονται ότι πρέπει να γίνει μια δράση μέσα στον πόλεμο. Το κύριο σύνθημα το οποίο κινητοποιεί ο Λένιν —λείπει πάντα, δεν είναι στη Ρωσία— είναι “γη, ειρήνη και ψωμί”. Αυτά τα τρία σημεία είναι εκείνα τα οποία τυπώνονται, γράφονται πάνω στις αφίσες, στις μεγάλες διαδηλώσεις που διοργανώνονται —μέσα στον πόλεμο τώρα όλα αυτά—, και το κόμμα των Μπολσεβίκων βρίσκεται μπροστά σε αυτά και παρωθεί τους οπαδούς του να καταλαμβάνουν δρόμους, να κλείνουν δρόμους, να καταλαμβάνουν εργοστάσια· καταλαμβάνουν εργοστάσια πολεμικού υλικού ώστε να παρεμποδιστεί ο πόλεμος.

Άλλοι βρίσκονται στο ίδιο κλίμα με αυτό, άλλοι το θεωρούν ότι είναι βαρύτατα προδοτικό και ότι εκθέτει τη Ρωσία στον απόλυτο κίνδυνο, την ώρα που πολεμά ενάντια στη Γερμανία και την Αυστρία και κινδυνεύει και η Ρωσία και ολόκληρος ο κόσμος να βρεθεί κάτω από γερμανικό έλεγχο.

V3.1.7 Σε τεντωμένο σχοινί (10')

---

https://www.youtube.com/watch?v=aREA3uQ_R8E

απομαγνητοφώνηση *Olivia & Asimenia* / αντιπαράβολή *Asimenia & Lemonia*⁹

Η απόφαση αυτή για επανάσταση **μέσα** στη διάρκεια του πολέμου, όπως είπαμε, δίχασε ολόκληρη τη ρωσική κοινωνία και βέβαια και το κομμουνιστικό της κίνημα, γιατί δεν ήταν μόνο οι Μπολσεβίκοι [και οι] οι Μενσεβίκοι, ήταν πάρα πολλές ομάδες. Στη ρωσική πολιτική ζωή ήταν πάρα πολλές ομάδες όλων των αποχρώσεων και κομμουνιστικές και αναρχοκομμουνιστικές και όλων των τάσεων. Μας ενδιαφέρουν όμως οι Μπολσεβίκοι, διότι τελικά αυτοί είναι που θα κάνουν τη διαφορά και θα επιτύχουν την επανάσταση του Οκτωβρίου (του Νοεμβρίου) του 1917.

Όπως είπαμε πριν, ο Λένιν πίστευε ότι είναι μεγάλη ευκαιρία ο πόλεμος να μετατραπεί σε πόλεμο της κομμουνιστικής κυριαρχίας. Ο Λένιν έλεγε: *“Ο πόλεμος αυτός, είναι πόλεμος του ιμπεριαλισμού. Δεν πρέπει να αξιώνουμε ειρήνη, αλλά μετατροπή του σε εμφύλιο πόλεμο για να καταστραφεί μια για πάντα ο καπιταλισμός”*. Σ’ αυτές τις πλευρές των απόψεων του Λένιν, ως πούμε ο Πάβελ Αξελρόντ, πολύ μεγάλο στέλεχος επίσης του ιδίου κόμματος, θεωρούσε τις προτεραιότητες του Λένιν λαθεμένες και μάλιστα χαρακτήριζε, ο Αξελρόντ, την Οκτωβριανή Επανάσταση *“ένα άνευ προηγουμένου έγκλημα της σύγχρονης ιστορίας”*. Εδώ έχουμε δηλαδή εξαιρετικά αποκλίνουσες απόψεις μέσα στο ίδιο ιδεολογικό περιβάλλον — φυσικό είναι.

Βέβαια πρέπει να πούμε σ’ αυτό το σημείο ότι δεν ήταν μόνο το κόμμα το εργατικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ρωσίας που είχε τέτοιες σκέψεις, τέτοιους προβληματισμούς και έπαιρνε παρόμοιες αποφάσεις. Και στην Ιρλανδία, η οποία βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Αγγλίας, οι Ιρλανδοί πατριώτες, οι οποίοι είχαν αιώνες αντιπαλότητας με την Αγγλία, και εκείνοι βρέθηκαν στο ίδιο δίλημμα —συμμετέχουμε στον πόλεμο ή όχι— και μια μεγάλη μερίδα τους αποφάσισε και εκείνη μες στον πόλεμο, να επωφεληθεί του πολέμου για να χτυπήσει την επικυρίαρχη Αγγλία. Εδώ έχουμε μία εικόνα από την εξέγερση των Ιρλανδών⁶, οι οποίοι κατέλαβαν δημόσια κτίρια και βλέπουμε εδώ την επιγραφή την οποία ανήρτησαν από τον εξώστη: *“WE SERVE NEITHER KING NOR KAIZER BUT IRELAND”*, *“Δεν υπηρετούμε ούτε τον βασιλέα της Αγγλίας ούτε τον αυτοκράτορα της Γερμανίας παρά μόνο την Ιρλανδία”*. Η αγγλική πλευρά θεώρησε αυτή τη δράση των Ιρλανδών εξαιρετικά προδοτική. Μέσα στον πόλεμο η Αγγλία, ενώ πολεμούσε στο Δυτικό Μέτωπο με εκατομμύρια στρατιώτες, χρειάστηκε να δώσει πολεμικές δυνάμεις για να καταπνίξει την εξέγερση των Ιρλανδών. Δεν τους το συγχώρησε αυτό η Αγγλία, ότι μες στον πόλεμο οι Ιρλανδοί έκαναν αυτή την κίνηση. Η εξέγερση των Ιρλανδών καταπνίγηκε στο αίμα, δεν είχε συνέχεια, δεν είχε την εξέλιξη της μπολσεβικικής επανάστασης η οποία ήταν επιτυχής. Πάντως πρέπει να πούμε ότι όταν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

---

⁶ Η εξέγερση των Ιρλανδών του 1916 σχετίζεται με τον Εθνισμό. Δεν έχει σχέση με τον κομμουνισμό.

και αναδιαμορφώθηκε ο χάρτης της Ευρώπης, η Ιρλανδία έγινε ανεξάρτητο κράτος. Αυτός ο πόλεμος πραγματικά έφερε πολλούς προβληματισμούς και πολλές αλλαγές.

Γυρνάμε στο μέτωπο της Ρωσίας και στις εσωτερικές εξελίξεις. Οι Μπολσεβίκοι μέρα με τη μέρα ενισχύονται, όπως μέρα με τη μέρα ενισχύονται και οι ανησυχίες των αντιπάλων τους. Πρώτα πρώτα το σύνθημα των Μπολσεβίκων “Γη, Ειρήνη και Ψωμί” αγγίζει ευρέα στρώματα του ρωσικού πληθυσμού καθώς μιλάει για γη. Θυμίζω ότι το 1861 οι τσάροι —οι Ρομανώφ— είχαν κάνει μια γενναία κίνηση —σε ένα πρώτο επίπεδο— κατάργησης της δουλοπαροικίας, αλλά δεν είχαν ολοκληρώσει αυτή την πολιτική τους απόφαση με μία σειρά άλλων αποφάσεων που θα βοηθούσε τους γεωργούς να αποκτήσουν γη και να χειραφετηθούν.

Έτσι η όλη κίνηση είχε μείνει μισερή και οι αγρότες ποθούσαν να γίνουν ανεξάρτητοι αγρότες με δική τους γη. Άρα το σύνθημα “γη” τους άγγιζε, όπως και το σύνθημα “ειρήνη” τους άγγιζε, γιατί εκατομμύρια Ρώσοι νέοι πολεμούσαν και πολλοί επιθυμούσαν την ειρήνη —φυσικό είναι και ανθρώπινο— και ψωμί βέβαια, να λήξει η φτώχεια να μπορεί κάποιος να ζει αξιοπρεπώς. Εξ αυτού κέρδιζαν κόσμο, και αγροτικό κόσμο, αλλά κυρίως η δράση τους (των Μπολσεβίκων) εστιάζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα: Αγία Πετρούπολη, Μόσχα, Οδησό, Κίεβο, γιατί έτσι είναι και η ρωσική ζωή. Αν κανείς κερδίσει πέντε-έξι μεγάλα αστικά κέντρα, που εκεί βρίσκεται ο περισσότερος πληθυσμός και η οικονομική δύναμη και η διοίκηση, και όλα αυτά είναι προς τα δυτικά κυρίως συγκεντρωμένα, στην ουσία έχει ελέγξει τη Ρωσία.

Καθώς προχωρούμε, και προχωράει ο χρόνος, η ρωσική ζωή στο εσωτερικό της όλο και χάνει την ισορροπία της.

- Πρώτον, ο πόλεμος που τρέχει,
- δεύτερον, η προπαγάνδα των Μπολσεβίκων,
- τρίτον, τα Σοβιέτ τα οποία αγνοούν τελείως τις κεντρικές πολιτικές δυνάμεις,
- οι καταλήψεις δρόμων, εργοστασίων κ.λπ.,
- οι απεργίες μέσα στη διάρκεια του πολέμου,
- οι λιποταξίες...

ταράσσουν το πολιτικό σκηνικό. Ο Τσάρος βρίσκεται σε όλο και πιο αδύναμη φάση, διότι βλέπει το μέτωπο να χάνει άτομα από τις λιποταξίες, και βέβαια όλοι παρατηρούν τις κινήσεις των Μπολσεβίκων και υποθέτουν ότι ετοιμάζονται για πραξικόπημα, να αξιοποιήσουν δηλαδή τους ενόπλους τους οποίους διαθέτουν για να καταλύσουν τη Δούμα, να ανατρέψουν το πολίτευμα έτσι όπως έχει διαμορφωθεί και να εφαρμόσουν ένα κομμουνιστικό καθεστώς. Άλλοι βέβαια το επιθυμούν και το οραματίζονται αυτό το καθεστώς, άλλοι όχι, αλλά εκείνο το οποίο ανησυχεί πάρα πολύ ένα ευρύ φάσμα των κατοίκων της Ρωσίας είναι: “τι γίνεται; εμείς μετέχουμε εδώ και χρόνια σε έναν παγκόσμιο πόλεμο, κρατούμε το Ανατολικό Μέτωπο, οι Ρώσοι κρατούμε το Ανατολικό Μέτωπο. Αν συμβούν αυτά που λένε οι Μπολσεβίκοι, τότε το Ανατολικό Μέτωπο θα καταρρεύσει αφού η Ρωσία θα πάψει να πολεμά, και το αποτέλεσμα θα είναι ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος να τελειώσει με νίκη των Γερμανών”. Διότι αν η Ρωσία πάψει να πολεμά —όπως θέλουν οι Μπολσεβίκοι— και μπει σε εσωτερικό εμφύλιο και ποιος ξέρει σε τι εξελίξεις φανταζόταν ο καθένας, τότε θα νικήσουν οι Κεντρικές Δυνάμεις, διότι θα αποσύρουν τα στρατεύματά τους από το Ανατολικό Μέτωπο —που δεν θα χρειάζονται—, θα τα μεταφέρουν στο Δυτικό Μέτωπο και θα συντρίψουν τους Άγγλους και τους Γάλλους και τους Ιταλούς, και θα τελειώσει αυτή η ιστορία.

Ακριβώς επειδή η προπαγάνδα των Μπολσεβίκων έμοιαζε ότι στόχο είχε το αδυνάτισμα της Ρωσίας και το σταμάτημα του Ανατολικού Μετώπου, από πλευράς της Ρωσίας, άρα την

ενδυνάμωση των Γερμανών και τη νίκη των Κεντρικών Δυνάμεων, ένας αριθμός καθόλου μικρός πολιτικών δυνάμεων της Ρωσίας υποπτευόταν πάρα πολύ εξαρχής τους Μπολσεβίκους ότι είναι πράκτορες της Γερμανίας και του Κάιζερ. Διότι έλεγαν “τι σας έπιασε τόσο πολύ αυτή η πίεση να γίνει τώρα η πολιτική αλλαγή; Άμα θέλετε πολιτική αλλαγή, περιμένετε να τελειώσει ο πόλεμος να την κάνετε μετά. Εσείς όμως κάνετε τη δράση σας τώρα, μέσα στον πόλεμο, αδυνατίζετε την ίδια την πατρίδα σας, δεν σέβεστε τους νεκρούς μας, δεν σέβεστε τις προσπάθειες αυτής της κοινωνίας. Άρα, για να το κάνετε αυτό, δεν μπορεί παρά να έχετε σχέση με τη Γερμανία. Ο Κάιζερ είναι αυτός που σας χρηματοδοτεί και να το πείτε καθαρά: πού βρίσκετε τα όπλα, πού βρίσκετε αυτή τη δύναμη, πού βρίσκετε τα χρήματα για να κάνετε τέτοιες προπαγάνδες; Πείτε το καθαρά: είσαστε πράκτορες των Γερμανών, του Κάιζερ”.

3.2: Η ώρα των ανατροπών

V3.2.1 Η Ρωσία στα χέρια της Δούμα (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=NU3nqU1emr0>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Έτσι, στο 1916 πια, η ρωσική πολιτική ζωή είναι ταραγμένη απ' όλες τις πλευρές και ο Λένιν συνεχίζει να παρεμβαίνει από το εξωτερικό δυναμικά στο εσωτερικό και οι Μπολσεβίκοι, επίσης, να δρουν στο εσωτερικό στην κατεύθυνση που είπαμε. Το κλίμα είναι βαρύ ένθεν και ένθεν· αυτό φέρνει μεγάλες εντάσεις. Ο Τσάρος αισθάνεται το τοπίο πραγματικά υπονομευμένο· ο ίδιος πιστεύει πολύ στον πόλεμο, όπως είπαμε, και ανησυχεί, πιστεύει ότι η Ρωσία, όταν τελειώσει ο πόλεμος, πρέπει οπωσδήποτε να είναι στην πλευρά των νικητών του πολέμου — μια τόσο μεγάλη χώρα, που είναι η μεγαλύτερη της Γης και κρατάει μόνη της το Ανατολικό Μέτωπο. Καθώς το μέτωπο παραπαίει εκείνος σπεύδει να αφιερώνει πολύ χρόνο στα χαρακώματα, να επισκέπτεται τους στρατιώτες, να τους μιλά, να τους ενισχύει, και λείπει από την Αγία Πετρούπολη για μεγάλα διαστήματα.

Στην περίπτωση του αυτή υπάρχει κι άλλη μια περιπλοκή —μία απ' τις πολλές περιπλοκές—, διότι ο Τσάρος αυτός ήταν πατέρας τεσσάρων κοριτσιών κι ενός αγοριού. Το ζευγάρι (το τσαρικό ζευγάρι) ήταν ένα αγαπημένο ζευγάρι και είχαν όμως έναν μεγάλο καημό, διότι το αγόρι τους (ο Τσάρεβιτς) είχε γεννηθεί με μια βαριά, ανίατη ασθένεια του αίματος, το οποίο απασχολούσε πάρα πολύ το ζεύγος —φυσικό είναι— και βέβαια ιδιαίτερα τη μητέρα του νεαρού, η οποία και ήταν συνεχώς σε ανησυχία και εγρήγορση για το παιδί της. Εκείνη την εποχή της είχαν συστήσει έναν αγρότη μοναχό, πολύ ταπεινής καταγωγής, που ονομαζόταν Ρασπούτιν (Григорий Ефимович Распýтин), ο οποίος και φημιζόταν για τη χρήση βοτάνων και πρακτικών μεθόδων [που αντλούσε] απ' τη σοφία της υπαίθρου για την ίαση ασθενειών, τον οποίο και εκάλεσε η Τσαρίνα για να βοηθήσει τον γιο της. Φαίνεται ότι κάποια σκευάσματα που του έδινε κάποια βοήθεια έδιναν στο παιδί αυτό, επομένως η Τσαρίνα γραπώθηκε —κατά κάποιον τρόπο— στον Ρασπούτιν πιστεύοντας ότι βοηθά το παιδί της, και αυτό έπαιξε έναν ρόλο στα πράγματα εκείνη την εποχή, διότι, καθώς ο Τσάρος έλειπε για μακρό διάστημα στο μέτωπο, κατηγορούνταν ότι τώρα που πρέπει να 'ναι στην πρωτεύουσα, δεν είναι και έχει αφήσει πίσω τα πράγματα και μπαίνουν στη διοίκηση της Αυτοκρατορίας άνθρωποι σαν τον Ρασπούτιν, που είναι χωρικοί, χωρίς κύρος, επικίνδυνοι κ.λπ. — είναι μία απ' τις περιπλοκές.

Η πολιτική ζωή γίνεται εξαιρετικά ταραγμένη. Τον Φεβρουάριο, πια, του 1917, το πράγμα έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο, που ο Τσάρος, θεωρώντας ότι ο εμφύλιος πόλεμος εμφανίζεται και δεν είναι μακριά, αποφασίζει να παραιτηθεί· δηλώνει τον Φεβρουάριο ότι πρόκειται να παραιτηθεί, πράγμα το οποίο κάνει αρχές του Μαρτίου του 1917. Αυτά τα οποία συμβαίνουν τον Φεβρουάριο του 1917 μαζί με την αναγγελία —από πλευράς του Τσάρου— ότι παραιτείται από τη θέση του τελείως και αποχωρεί από την πολιτική ζωή της χώρας [ήταν εντυπωσιακά]. Η αλήθεια είναι ότι υπήρξε και μία σκέψη διαδοχής του από κάποιο μέλος της οικογένειάς του (κάποιον συγγενή). Τελικά παραιτήθηκε ο Τσάρος στις αρχές του Μαρτίου του 1917. Έτσι, αρχές Μαρτίου του 1917, έχουμε μια εντυπωσιακή εξέλιξη: η Ρωσία δεν είναι πια Συνταγματική

Βασιλευομένη Δημοκρατία —αν και Σύνταγμα δεν είχε ακριβώς συνταχθεί⁷, αλλά είχαν γίνει κάποιες προβλέψεις από το 1905, πάντως συμπεριελάμβανε και την κοινοβουλευτική πλευρά—, παραμένει μία Δημοκρατία χωρίς Τσάρο. Ο Τσάρος δηλώνει ότι θα βρεθεί στο μέτωπο να βοηθά πλέον ως άτομο την πατρίδα του.

Η εξουσία μένει ολόκληρη στη Δούμα, η οποία και συνεδριάζει. Τα κόμματα τα οποία μετέχουν στη Δούμα επιλέγουν —με πλειοψηφία, γιατί άλλοι μειοψηφούν— μία προσωπικότητα της ρωσικής ζωής της εποχής, τον Κερένσκι (Αλεξάντρ Φιοντόροβιτς Κερένσκι, Алекса́ндр Фёдорович Ке́ренский). Ο Κερένσκι είναι ο τελευταίος, [καθώς] οι Μπολσεβίκοι πήραν τη Ρωσία από τη Δούμα, κατέλυσαν τη Δούμα (δηλαδή το Κοινοβούλιο) και εξεδίωξαν τον Κερένσκι, ο οποίος και ήταν ένας πολιτικός που απ' το 1905 δρούσε στα πράγματα της Ρωσίας. Θεωρούνταν ένας ριζοσπάστης μεν πολιτικός, αλλά όχι επαναστατικών απόψεων, ο οποίος πίστευε ότι πρέπει η Ρωσία να ολοκληρώσει τον πόλεμο και πήρε το τιμόνι της Ρωσίας στην πιο δύσκολη [στιγμή] των πραγμάτων, διότι ο Τσάρος έχει παραιτηθεί — βρισκόμαστε στον Μάρτιο του 1917.

Το μέτωπο του πολέμου γενικά παραμένει αδιέξοδο. Έχουν κυλήσει τέσσερα χρόνια από τότε που άρχισε ο πόλεμος ('14, '15, '16, '17). Δεν είναι φανερό ποια πλευρά θα νικήσει και η Ρωσία μοιάζει να καταρρέει και να ετοιμάζεται για εμφύλιο πόλεμο, την ίδια στιγμή που έχει μετατραπεί πλέον σε Δημοκρατία και την εξουσία την έχει πάρει το Κοινοβούλιο, δηλαδή η Δούμα.

V3.2.2 Οι ΗΠΑ μπαίνουν στον πόλεμο (6')

<https://www.youtube.com/watch?v=xlaveCKpCnE>

απομαγνητοφώνηση Tal / αντιπαραβολή Lemonia9

Η παραίτηση του Τσάρου έκανε τεράστια εντύπωση σε όλη τη Γη. Ο καθένας έκανε τις σκέψεις του. Πρώτον, χαροποίησε πάρα πολύ την πλευρά των Κεντρικών Δυνάμεων, δηλαδή τη Γερμανία, την Αυστρία, την Τουρκία, διότι σκέφτηκαν ότι τώρα η Ρωσία θα μπει σε εμφύλιο πόλεμο και πιθανότατα θα βγει από τον πόλεμο και επομένως θα κερδίσουμε τον πόλεμο. Αυτή ήταν η σκέψη των Κεντρικών Δυνάμεων. Αντιστρόφως, η σκέψη της Αντάντ, στην οποία η Ρωσία ήταν —και παρέμενε [μέχρι] τον Μάρτιο του 1917— κεντρικότατο στέλεχος, ανησύχησε πάρα πολύ ακριβώς για τον ίδιο λόγο, διότι αν η Ρωσία έφευγε απ' τον πόλεμο και δεν κρατούσε το μέτωπο, τότε τα στρατεύματα των Γερμανών και των Αυστριακών από το Ανατολικό Μέτωπο θα στρέφονταν στο Δυτικό και θα τέλειωνε — γιατί πόσο θα άντεχαν Άγγλοι (Βρετανοί) και Γάλλοι;

Έτσι το πράγμα θα φτάσει και στην άλλη άκρη του Ατλαντικού, διότι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής όταν ξεκίνησε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος δεν μετέσχαν, βρίσκονταν σε μία φάση απομονωτισμού. Είχαν ως άποψη ότι δεν είναι καλό να εμπλέκονται στους πολέμους της Ευρώπης, διότι πίστευαν ότι αυτή η ήπειρος, η ευρωπαϊκή ήπειρος, έχει μία αρρώστια (να μπλέκεται σε πολέμους) και ότι εμείς δεν έχουμε λόγο να εμπλακούμε σε τέτοιους πολέμους.

---

⁷ Η Ρωσία είχε από το 1906 Σύνταγμα που, στην ουσία, ήταν αναθεωρημένη μορφή των Βασικών Νόμων του 1832.

Μάλιστα, έτσι και αλλιώς, από το 1823, δηλαδή στον 19ο αιώνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής είχαν εκφράσει το περίφημο *Δόγμα Μονρόε* (Monroe Doctrine) —το 1823, δηλαδή εκατό χρόνια πριν—, σύμφωνα με το οποίο εξηγούσαν ότι έχουν όλες τους τις αντένες ανοικτές για τα τεκταινόμενα στην αμερικανική ήπειρο, στην οποία και δεν επιθυμούν κανείς άλλος να εμπλέκεται. Και εξ αυτού δεν έδειχναν τάσεις επέμβασης, τουλάχιστον συστηματικής, στο εξωτερικό. Υπήρχαν μάλιστα και πολιτικές δυνάμεις στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες πολύ προέκριναν αυτή τη στάση.

Όμως, όταν ξεκίνησε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, μπορεί οι Ηνωμένες Πολιτείες να μην μετείχαν στρατιωτικά, με άμεσο τρόπο, όμως μετείχαν με έμμεσο τρόπο, διότι ήταν φανερό ότι δεν ήθελαν με κανέναν τρόπο αυτός ο πόλεμος να τελειώσει με νίκη των Κεντρικών Δυνάμεων. Εξάλλου είχαν μια σχέση πάντοτε με την Αγγλία, την οποία και ενισχύουν στη διάρκεια του πολέμου με έμμεσο τρόπο, στέλνοντας πολεμοφόδια και βοηθώντας στον πόλεμο. Τα πολεμοφόδια τα οποία έστελναν τα κάλυπταν κάτω από εμπορικά φορτία, στέλνοντάς τα δηλαδή με εμπορικά πλοία, κάτι το οποίο είχε καταλάβει και κατανοήσει η πλευρά των Κεντρικών Δυνάμεων. Επειδή στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δοκιμάστηκαν και τα υποβρύχια και οι Γερμανοί σε αυτό ήταν πολύ προχωρημένοι, υποβρύχιά τους περίμεναν αμερικάνικα πλοία, τα οποία και ανατίνιζαν ή έβαζαν νάρκες σε σημεία που κινούνταν αμερικανικά εμπορικά πλοία. Και έτσι είχαν στις Ηνωμένες Πολιτείες εξαφθεί τα πνεύματα, διότι υπήρχαν νεκροί και απώλειες. Κάποιες φορές βέβαια τα πλοία τα οποία —τέλος πάντων— ανατίνιζαν οι Γερμανοί πράγματι ήταν εμπορικά πλοία, τα οποία μετέφεραν στρατιωτικό υλικό. Άλλες φορές ήταν απλώς εμπορικά πλοία, τα οποία —τέλος πάντων— τα κυνήγησε η τύχη.

Εξ αυτού οι Ηνωμένες Πολιτείες ήσαν ανήσυχες απ' όλες τις πλευρές και το πνεύμα μέσα ήταν ανήσυχο· και όταν μαθεύτηκε η παραίτηση του Τσάρου τον Μάρτιο του 1917, τελικά το κλίμα στις Ηνωμένες Πολιτείες πήρε πολεμικό χαρακτήρα, και έτσι τον Απρίλιο του 1917, δηλαδή έναν μήνα μετά από την παραίτηση του Τσάρου, οι Ηνωμένες Πολιτείες μπαίνουν στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό παίζει μεγάλο ρόλο, διότι έρχονται πλέον στο Δυτικό Μέτωπο επιπλέον στρατεύματα απ' τις Ηνωμένες Πολιτείες. Και πάλι ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό εκατομμύρια Αμερικανοί στο κάλεσμα της κυβέρνησής τους —Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών την εποχή αυτή ήταν ο Γούντροου Ουίλσον (Thomas Woodrow Wilson)— να μετάσχουν του πολέμου και έτσι φτάνουν στο Δυτικό Μέτωπο, γιατί από εκεί έρχονται τα πλοία, από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Τα πλοία έρχονται προς τη Γαλλία, προς την Αγγλία, για να πάρουν θέση στα μεγάλα σημεία των μαχών και ενισχύουν το Δυτικό Μέτωπο. Είναι ξεκούραστοι οι στρατιώτες, πολύ καλά εξοπλισμένοι. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 1917 είναι ήδη υπερδύναμη βιομηχανική και αλλάζουν οι ισορροπίες του πολέμου. Δηλαδή, έχει ενδιαφέρον: η παραίτηση του Τσάρου, που προκλήθηκε από την απόφαση των Μπολσεβίκων να κάνουν τις κινήσεις τους [για την] ανατροπή του πολιτεύματος της Ρωσίας μέσα στον πόλεμο, έφεραν τη συμμετοχή των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες Ηνωμένες Πολιτείες με το τέλος αυτού του πολέμου, το 1919, θα είναι πλέον η μεγαλύτερη δύναμη του κόσμου. Θα πάρουν τη σκυτάλη της μεγαλύτερης δύναμης του κόσμου από τη Βρετανία.

V3.2.3 Ο Λένιν επιστρέφει στη Ρωσία (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=u6M6oXQzNuw>

Μέσα τώρα σ' αυτά τα γεγονότα, τον ίδιο μήνα, τον Απρίλιο του 1917 που οι Ηνωμένες Πολιτείες μπαίνουν στον πόλεμο, ο Λένιν μαζί με 30 ακόμη στελέχη του κινήματός του, που ζουν όλοι τους στο εξωτερικό —στην Ελβετία—, αποφασίζουν να έλθουν στη Ρωσία. Και τότε, γίνεται κάτι που μέχρι σήμερα συζητάται πάρα πολύ και που εκείνη την εποχή έπαιξε τεράστιο ρόλο. Έχουν γραφεί γι' αυτό που θα σας πω βιβλία και άρθρα —και γράφονται μέχρι σήμερα— σε εφημερίδες και περιοδικά της Ρωσίας κ.λπ. Είναι ένα θέμα καυτό, για τον εξής λόγο: ο Λένιν μαζί με 30 άλλους της ίδιας τάσεως και ιδεολογίας —Ρώσους κομμουνιστές μαζί με τις γραμματείς τους, τις γυναίκες τους, τους γραμματείς τους κ.λπ.— πώς θα πάνε στη Ρωσία; Με ένα τρένο. Στο τρένο αυτό ανεβαίνουν στην Ελβετία, στην ουσία βρίσκονται σε ένα βαγόνι —ένα βαγόνι είναι δικό τους— και το τρένο αυτό, ενόσω τρέχει στην Ελβετία, δεν είναι πρόβλημα· ενόσω όμως φεύγει από τα σύνορα της Ελβετίας, μπαίνει στην εμπόλεμη ζώνη. Η Ελβετία δεν μετείχε στον πόλεμο, ήταν ουδέτερη, αλλά βγαίνοντας από τα σύνορα της Ελβετίας μπαίνει στην εμπόλεμη ζώνη και στην περιοχή που ελέγχουν Γερμανοί, Αυστριακοί...

Είναι πόλεμος, σε κάθε σταθμό μπαίνουν μέσα στο τρένο και το ελέγχουν μέχρις εξαντλήσεως στρατιώτες των κεντρικών δυνάμεων, οι οποίοι ελέγχουν τα πάντα. Αυτό το βαγόνι δεν το έλεγξε κανένας, δεν το άνοιξε κανένας, δεν το πείραξε κανένας σε όλους τους ελέγχους που έγιναν στη διαδρομή του προς τη γαλλική πλευρά. Τελικά τον Απρίλιο του 1917, ο Λένιν μαζί με τη σύζυγό του Κρούπσκαγια, τη γραμματέα του και άλλα ακόμη πολλά άτομα που σας περιέγραψα, φτάνουν στην Αγία Πετρούπολη. Λίγο μετά την άφιξή τους, οι Μπολσεβίκοι αποκτούν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν πολλές εφημερίδες τοπικές και μεγαλύτερες, κάτι το οποίο [κάνει] όσους εξαρχής πίστευαν ότι οι Μπολσεβίκοι δεν είναι τίποτα άλλο παρά πράκτορες του Κάιζερ και των Γερμανών “και καμιά ιδεολογία δεν έχουν παρά το μόνο που θέλουν είναι να συντρίψουν τη Ρωσία και να βοηθήσουν τους Γερμανούς” να πεισθούν ότι είναι, κατ' αυτούς, οι Μπολσεβίκοι πράκτορες των Γερμανών, διότι “πώς έγινε και διασχίσατε όλη αυτή την περιοχή χωρίς να σας ελέγξει κανείς; Απλώς σας έστειλε ο Κάιζερ, γι' αυτό ήρθατε εδώ πέρα. Και όχι μόνο ήρθατε εδώ πέρα σώοι και αβλαβείς, αλλά σας έδωσε ο Κάιζερ και χρήματα για να μπορείτε να ανοίξετε τόσες εφημερίδες και να προπαγανδίζετε σε όλη τη Ρωσία αυτά που θέλετε να προπαγανδίζετε”.

Αυτό βάθυνε πολύ την καχυποψία —ένθεν και ένθεν—, οι Μπολσεβίκοι όμως έχουν τις δικές τους απόψεις και προχωρούν. Τώρα πλέον έχει έρθει και ο Λένιν —βρίσκεται εδώ— ο οποίος είναι δυναμικός, καθοδηγεί τις δράσεις εναντίον της καθεστηκυίας τάξεως. Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο Λένιν από το 1905, για τη χρηματοδότηση των δράσεων των Μπολσεβίκων, είχε προκρίνει μία τακτική που είχε δημιουργήσει και εκείνη μεγάλες συζητήσεις και αντιρρήσεις· δηλαδή προέκρινε τη ληστεία τραπεζών για την ενίσχυση την οικονομική των επαναστατικών —όπως έλεγε— δράσεων, και μάλιστα όχι μόνο τραπεζών, αλλά και πλουσίων οικογενειών. Και επειδή εκείνοι που ήξεραν καλύτερα να ληστεύουν τράπεζες ήταν ποινικοί, ανατίθετο σε ποινικούς να κάνουν αυτή τη δράση. Οι Μπολσεβίκοι ονόμαζαν τη ληστεία των τραπεζών “απαλλοτρίωση” των τραπεζών. Αυτή η πρακτική είχε ήδη δημιουργήσει θέματα και στο παρελθόν —και μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα και στη Β' Διεθνή είχαν γίνει συζητήσεις— αν επιτρέπεται, αν είναι σωστό στον επαναστάτη να κάνει πράξεις ληστείας. Άλλοι απαντούσαν ναι, άλλοι όχι —φυσικό είναι κι αυτό, να υπάρχουν διάφορες απόψεις— και πολλοί δυσαρεστούνταν για το γεγονός ότι αναμειγνύονταν ποινικοί, “ενώ εμείς είμαστε ιδεολόγοι και θέλουμε να επικρατήσει ένα ήθος, δεν θέλουμε να είμαστε καταστροφείς με ανήθικο πρόσημο”.

Εν πάση περιπτώσει, ο Λένιν λοιπόν, ερχόμενος τον Απρίλιο του 1917, δίνει νέα ώθηση στη δράση και προετοιμάζει την Επανάσταση. Ο Κερένσκι αμέσως κατηγορεί τον Λένιν και τους ελθόντας από την Ελβετία ότι είναι πράκτορες της Γερμανίας. Το καλοκαίρι του 1917 η κυβέρνηση Κερένσκι ανακοινώνει ότι έχει συγκεντρώσει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι Μπολσεβίκοι είναι πράκτορες του Κάιζερ και ότι ο Λένιν και τα στελέχη του εστάλησαν από τον Κάιζερ και ότι χρηματοδοτούνται κάθε μήνα με ορισμένα εκατομμύρια μάρκα από τον Κάιζερ· εξ αυτού κήρυξε το κόμμα του Λένιν εκτός νόμου. Ο Λένιν, την ώρα που ο Κερένσκι —η κυβέρνηση δηλαδή της Ρωσίας— αναγγέλλει το ότι έχει στοιχεία ότι οι Μπολσεβίκοι και ο Λένιν είναι πράκτορες του Κάιζερ, βρίσκεται στη Φινλανδία. Αυτό επίσης επιβαρύνει το κλίμα, διότι όσοι πίστευαν ότι οι Μπολσεβίκοι ήταν πράκτορες του Κάιζερ, πίστεψαν ότι ο Λένιν βρίσκεται εκεί διότι ξέρει ότι βρέθηκαν στοιχεία για την προδοσία του. Εν πάση περιπτώσει, η κάθε πλευρά έχει τις δικές της συντεταγμένες, όμως ο Λένιν, το καλοκαίρι του 1917, δεν πτοείται από αυτά, έχει ο ίδιος πάρει την απόφασή του και συνεχίζει τις δράσεις, κινείται στα Σοβιέτ, δημοσιεύει, δρα και βέβαια τώρα πλέον οι Μπολσεβίκοι έχουν ένα σώμα αφοσιωμένων οπαδών. Είναι πάρα πολύ δύσκολο στον Κερένσκι να σταματήσει τις εξελίξεις.

V3.2.4 Η Οκτωβριανή Επανάσταση είναι γεγονός (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=kFlgtImDLVo>

απομαγνητοφώνηση fkalogeropoulou / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Τελικά, καθώς το περιβάλλον γίνεται όλο και πιο περίπλοκο και ταραγμένο, οι Μπολσεβίκοι έχουν δύναμη στα Σοβιέτ, μέσα στις μεγάλες πόλεις κινητοποιούν συνεχώς διαδηλώσεις και δράσεις των οπαδών τους, οι οποίοι —σε συγκεντρώσεις στις πλατείες, στους δρόμους, έξω από τους τόπους παραγωγής— ζητούν ψωμί και ελευθερία, γη, ψωμί και ειρήνη. Η κατάσταση όλο και καταρρέει, η κυβέρνηση Κερένσκι προσπαθεί να κρατήσει ό,τι μπορεί να κρατήσει. Ο πόλεμος συνεχίζεται, το μέτωπο είναι ανοιχτό για τους Ρώσους, ο τσάρος έχει παραιτηθεί, η δημοκρατία βρίσκεται σε πόλεμο και τα πράγματα δεν μπορούν να λειτουργήσουν για να αντιμετωπιστεί μια τόσο περίπλοκη κατάσταση. Είναι φανερό ότι το σκηνικό θα καταρρεύσει. Και πραγματικά, τον Νοέμβριο —αυτό που λέμε Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917— τελικά οι Μπολσεβίκοι θα καταλάβουν τα δημόσια κτίρια, θα καταλάβουν το χειμερινό ανάκτορο στην Αγία Πετρούπολη και θα διαλύσουν τη Δούμα και τη Βουλή, δηλαδή θα καταλυθεί το δημοκρατικό καθεστώς το οποίο υπήρχε. Η εξουσία θα περιέλθει στους Μπολσεβίκους. Ο Κερένσκι θα διαφύγει, θα ζήσει για ένα διάστημα στο Παρίσι, για ένα διάστημα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Και πλέον, εκεί τον Νοέμβριο του 1917, η Επανάσταση είναι γεγονός. Οι Μπολσεβίκοι έχουν πάρει την εξουσία και τώρα έχουν μπροστά τους τεράστιο έργο να κάνουν (από όλες τις πλευρές), διότι δεν είναι μόνο η πρώτη χώρα στον κόσμο η οποία γίνεται κομμουνιστική και αυτό είναι μία πρόκληση, διότι οι Μπολσεβίκοι δεν είχαν να μιμηθούν κάποιον. Έπρεπε να βρουν εκείνοι τον τρόπο της εφαρμογής των ιδεών τους σε μία χώρα και μάλιστα όχι όποια όποια χώρα [αλλά] μια τεράστια χώρα. Έχει σημασία αυτό. Δηλαδή, άλλο είναι να εφαρμόσεις ένα νέο σύστημα —στην περίπτωσή μας το κομμουνιστικό— (τι να πει κανείς;) [π.χ.] στο Βέλγιο, που είναι μια συμμαζεμένη χώρα και άλλο να το εφαρμόσεις σε μία χώρα η οποία εκτείνεται από τη Βαλτική μέχρι τον Ειρηνικό, δηλαδή το απόλυτο χάος.

Το άλλο βέβαια είναι ότι, την ώρα που γίνεται η Επανάσταση του 1917, έχει συμβεί και ένα

μεγάλο γεγονός. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν μπει στον πόλεμο ήδη από τον Απρίλιο του 1917, δηλαδή (πόσοι μήνες είναι;) επτά-οκτώ μήνες ήδη οι Αμερικανοί είναι στον πόλεμο και με την παρουσία τους έχει αλλάξει το κλίμα του πολέμου. Και εξ αυτού —κι εδώ είναι ένα πάρα πολύ δύσκολο σημείο για τους Μπολσεβίκους— είναι φανερό ότι ο πόλεμος θα τελειώσει, και θα τελειώσει με νίκη της Αντάντ, χάρις στο γεγονός ότι μπήκαν οι Αμερικανοί. Όμως οι Μπολσεβίκοι και ο Λένιν επί τόσα χρόνια έκαναν προπαγάνδα μέσα στη Ρωσία εναντίον του πολέμου. Υπόσχονταν ότι, μόλις πάρουν την εξουσία εκείνοι, θα σταματήσουν τον πόλεμο, ότι θα φέρουν στη Ρωσία την ειρήνη, το ψωμί και τη γη. Βέβαια, τώρα, μοιάζει λίγο κουτό το να σταματήσεις τον πόλεμο εφόσον ο πόλεμος πάει να τελειώσει — εκ των πραγμάτων, μια και είχανε μπει σε αυτόν οι Αμερικανοί.

Πάντως, η κυβέρνηση των Μπολσεβίκων δεν μπορεί να παρακάμψει αυτό το τεράστιο ζήτημα, δηλαδή το να δώσει σαφή [απάντηση] εάν συνεχίζει τον πόλεμο ή όχι. Έτσι, οι Μπολσεβίκοι και ο Λένιν συζήτησαν το ζήτημα και κατέληξαν, παρότι υπήρχαν απόψεις, δηλαδή κάποιοι έλεγαν ότι “μια και τελειώνει ο πόλεμος, ας κάνουμε μια μικρή καθυστέρηση να τελειώσει, έτσι ώστε όταν τελειώσει, να είμαστε και εμείς στην πλευρά των νικητών του πολέμου”. Όμως επικράτησε η άποψη ότι “όχι πρέπει να σταματήσει ο πόλεμος από τη δικιά μας πλευρά”. Και έτσι οι Μπολσεβίκοι αποφάσισαν να στείλουν μια υψηλόβαθμη επιτροπή, στην πλευρά τη γερμανική, για να ζητήσουν το τέλος του πολέμου, να ανακοινώσουν στη γερμανική πλευρά ότι εκείνοι σταματούν να πολεμούν και να διαπραγματευτούν μαζί τους τα του τέλους του πολέμου. Πράγματι, αυτή η επιτροπή φεύγει από την Αγία Πετρούπολη και κατευθύνεται προς την καρδιά του γερμανικού μετώπου στην ανατολική πλευρά, που βρισκόταν σε μία περιοχή της Λευκορωσίας —σε ένα σημείο της Λευκορωσίας—, της σημερινής Λευκορωσίας (τότε αυτές οι περιοχές ανήκαν στη Ρωσική Αυτοκρατορία, αλλά οι Κεντρικές Δυνάμεις στην επίθεσή τους είχαν μπει μέσα στα εδάφη της Ρωσίας και γίνονταν μάχες στα εδάφη της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, δηλαδή σε αυτό που σήμερα είναι Λευκορωσία). Εκεί, σε μία περιοχή της Λευκορωσίας που λέγεται Μπρεστ-Λιτόφσκ, βρισκόταν το επιτελείο της γερμανικής δύναμης. Εκεί, λοιπόν, καταφθάνει αυτή η επιτροπή η οποία και τον Μάρτιο του 1918 υπογράφει στο Μπρεστ-Λιτόφσκ το τέλος του πολέμου για τη Ρωσία με ένα τεράστιο κόστος.

V3.2.5 Η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=2zgEnwRi9Yc>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαράβολή Asimenia

Στο Μπρεστ-Λιτόφσκ, απέναντι, στο αρχηγείο των γερμανικών δυνάμεων —που βέβαια οι γερμανικές δυνάμεις βρίσκονταν σε επαφή με τον Κάιζερ, με τον Αυτοκράτορα της Αυστρίας κ.λπ., γιατί ήταν ένα τεράστιο θέμα το γεγονός ότι οι Ρώσοι συνθηκολογούσαν, άλλαζε το κλίμα του πολέμου και έδινε ελπίδες στις Κεντρικές Δυνάμεις ότι θα μπορέσουν να κερδίσουν τον πόλεμο κι ας είχαν έρθει οι Αμερικανοί στα πράγματα του Δυτικού Μετώπου—, ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα: δηλαδή οι Ρώσοι έχουν έρθει πλέον σαν ηττημένοι, η άλλη πλευρά είναι οι νικητές. Σύμφωνα με τον κώδικα της ανθρώπινης ιστορίας, οι νικητές επιβάλλουν τους όρους τους. Ποιοι ήταν οι όροι τους οποίους επέβαλαν [οι Κεντρικές Δυνάμεις] και τελικά δέχτηκαν οι εκπρόσωποι των Μπολσεβίκων στο Μπρεστ-Λιτόφσκ; Ήταν ιδιαιτέρως βαρείς:

Η Ρωσία υποχρεώθηκε να χάσει την Πολωνία την οποία κατείχε· η ανατολική Πολωνία από την περίοδο της Μεγάλης Αικατερίνης ήταν ρωσική περιοχή.

- Θα χάσει τις βαλτικές [περιοχές]: τη Φινλανδία, την Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία,
- μεγάλο τμήμα της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας,
- περιοχές στον Καύκασο: το Βατούμ, το Καρς και το Αρνταχάν,
- τη Βεσσαραβία, την οποία οι Γερμανοί δίδουν στη Ρουμανία που ήταν σύμμαχός της,
- όπως και περιοχές εδώ στον Καύκασο, που οι Γερμανοί έδωσαν στους Τούρκους, επειδή και η Τουρκία ήταν σύμμαχος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.⁸

Με τις απώλειες αυτές η Ρωσία —δηλαδή δεν υπάρχει περιγραφή τι συνέβη με τη Συνθήκη Μπρεστ-Λιτόφσκ— εστερείτο το 90% των πηγών της σε άνθρακα, διότι σε αυτές εδώ τις δυτικές περιοχές (αυτές δηλαδή που έχασε η Ρωσία με τη Συνθήκη Μπρεστ-Λιτόφσκ) εκεί βρίσκονται οι περισσότερες πόλεις της, η πιο δυναμική της γεωργία, η πιο δυναμική της βιομηχανία, εδώ ήταν οι βιομηχανικές της ζώνες, τα ορυχεία, τα λατομεία, όλες της οι παραγωγικές της πηγές οι ζωντανές βρίσκονταν εδώ· εδώ βρισκόταν το σιδηροδρομικό της δίκτυο το πυκνό — όχι ότι δεν υπήρχε και στην υπόλοιπη [χώρα], αλλά εδώ ήταν η μεγαλύτερη συγκέντρωση. Με τις απώλειες αυτές, λοιπόν, η Ρωσία εστερείτο:

- το 90% των πηγών της σε άνθρακα,
- το 70% της μεταλλουργίας της,
- το 55% της αγροτικής της παραγωγής,
- το 1/3 των εργοστασίων της,
- το 1/4 των σιδηροδρομικών της γραμμών,
- τα 4/5 των ανθρακωρυχείων της
- και τον 1 στους 3 υπηκόους της.

Δηλαδή, τον Μάρτιο του 1918 που υπογράφηκε η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, όταν ξημέρωσε η μέρα που υπεγράφη αυτή η συνθήκη, ο 1 στους 3 υπηκόους της Ρωσίας έμαθε ότι δεν είναι πλέον υπήκοος της Ρωσίας.

Αυτή η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, η οποία παρουσιάστηκε από τους Μπολσεβίκους ως μεγάλη νίκη του λαού —διότι έφερε την ειρήνη, πράγματι η Ρωσία αποχώρησε από τον πόλεμο, σταμάτησε το Ανατολικό Μέτωπο— ήταν τόσο βαριά για τη Ρωσία, η οποία έχασε καίριες εκτάσεις που είχαν κατακτήσει ο Πέτρος ο Μέγας, η Αικατερίνη η Μεγάλη, οι τσάροι τα τελευταία 300 χρόνια και ήταν οι πιο πλουτοπαραγωγικές περιοχές της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, που βέβαια όσοι Ρώσοι πίστεψαν στα προηγούμενα χρόνια και πίστευαν και υποψιάζονταν τους Μπολσεβίκους ότι είναι πράκτορες των Γερμανών και ότι χρηματοδοτούνται σταθερά απ' τους Γερμανούς και ότι όσα πράττουν δεν έχουν σχέση με ιδεολογίες, αλλά με τη διαπλοκή τους με τη γερμανική πλευρά, πείστηκαν ότι “δεν υπάρχει περίπτωση, οι Μπολσεβίκοι είναι πράκτορες των Γερμανών, παρεχώρησαν τα καλύτερα εδάφη της αυτοκρατορίας μας στην άλλη πλευρά”.

Εκ των πραγμάτων, αυτό θα φέρει βαρύτατο πλέον το σχίσμα μέσα στη ρωσική κοινωνία — δεν θα υπήρχε εξάλλου περίπτωση έτσι κι αλλιώς, το κλίμα στη Ρωσία ήταν εμφυλιακό τα τελευταία

---

⁸ Εκτός των άλλων, η ρωσική πλευρά δέχθηκε να πληρώσει κολοσσιαία πολεμική αποζημίωση στους Γερμανούς.

χρόνια πριν την Επανάσταση του '17. Τώρα πια θα πάρει απόλυτες διαστάσεις και έτσι η Ρωσία, μετά τη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, θα μπει σε έναν αδυσώπητο, αιματηρότατο εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος και θα διαρκέσει από το 1918 έως το 1920 —με ξέφτια που τον πάνε στο '22—, έναν πόλεμο ο οποίος θα συμβεί σε όλη την έκταση της Ρωσίας και θα κοστίσει 13 εκατομμύρια νεκρούς.⁹ Αν κανείς υπολογίσει ότι με την έκρηξη της Ρωσικής Επανάστασης η Ρωσία έχασε πάνω από 10 εκατομμύρια άτομα, τα οποία έφυγαν από τη Ρωσία (οι περίφημοι Ρώσοι “εμικρέ”)¹⁰ —δεν είναι σαφής ο αριθμός των εμικρέ—, έφυγαν εκατομμύρια άνθρωποι από τη Ρωσία: άλλοι πηγαίνοντας στην Τουρκία, άλλοι πηγαίνοντας στα Βαλκάνια, στην Ελλάδα, στη Γαλλία, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, στην Αγγλία. Η Ευρώπη γνώρισε τον “Ρώσο εμικρέ”, γιατί εκατομμύρια άνθρωποι θέλησαν να διαφύγουν απ’ τα γεγονότα, από τον πόλεμο, από τη διακυβέρνηση των Μπολσεβίκων —ανάλογα ο καθένας με το τι πίστευε. Και βέβαια στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου συνεχίζουν να φεύγουν άτομα από τη Ρωσία για να αποφύγουν τα δεινά του εμφυλίου. Ο ίδιος αυτός ο εμφύλιος έχει κι απ’ τις δυο πλευρές 13 εκατομμύρια θύματα. Εκτός αυτού, η Ρωσία είχε θύματα στον πόλεμο τον ίδιο¹¹ (τα πέντε χρόνια του πολέμου) και όλα αυτά έχουν μετατρέψει τη Ρωσία σε έναν τόπο στον οποίο οπωσδήποτε συμβαίνουν μεγαλειώδη γεγονότα —δεν υπάρχει αμφιβολία—, διότι συμβαίνει η πρώτη κομμουνιστική επανάσταση στον κόσμο αλλά, από την άλλη, οι απώλειες ζωής είναι τεράστιες κλίμακας, όπως βέβαια και οι απώλειες εδαφών, γιατί με τη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ ήδη περιγράψαμε τι έχασε η Ρωσία.

Εκτός αυτού, με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, οι Μπολσεβίκοι οι οποίοι είχαν συλλάβει αμέσως την οικογένεια του Τσάρου και την είχαν κλείσει σε μια αγροικία στο Αικατερίνενμπουργκ, δηλαδή στην πλευρά προς τα Ουράλια (μια πόλη ανατολικότερα, προς τα Ουράλια), αποφασίζουν να εκτελέσουν την οικογένεια του Τσάρου. Εδώ έχουμε την τελευταία φωτογραφία της οικογένειας αυτής στην αγροικία όπου —στην ουσία— ήσαν φυλακισμένοι (ο Τσάρος, η Τσαρίνα και τα πέντε τους παιδιά). Εκτελούνται τον Ιούλιο του 1918. Να σας διαβάσω την περιγραφή της εκτέλεσης από έναν Μπολσεβίκο, ο οποίος παρευρίσκετο στις 16 Ιουλίου του 1918:

“Το βράδυ της 16ης Ιουλίου μεταξύ 7 και 8 το βράδυ και ενώ μόλις είχε αρχίσει η βάρδια μου, ο διοικητής Γιουρόφσκι μου είπε: ‘Πρέπει να τους σκοτώσουμε όλους απόψε, γι’ αυτό ειδοποίησε τους φρουρούς να μην πανικοβληθούν αν ακούσουν πυροβολισμούς.’ Κατάλαβα ότι ο Γιουρόφσκι θα εκτελούσε όλη την οικογένεια του Τσάρου, καθώς και τον γιατρό και τους υπηρέτες που ζούσαν μαζί τους, αλλά δεν τον ρώτησα ‘πού και από ποιον είχε ληφθεί η απόφαση’. Γύρω στα μεσάνυχτα ο Γιουρόφσκι ξύπνησε την οικογένεια του Τσάρου. Δεν ξέρω αν τους είπε τον λόγο για τον οποίο τους ξύπνησε και πού θα τους πήγαινε. Σε μια ώρα περίπου, όλη η οικογένεια, ο γιατρός, η καμαριέρα και οι υπηρέτες σηκώθηκαν, πλύθηκαν και ντύθηκαν. Λίγο μετά τη 1 τα μεσάνυχτα, ο Τσάρος, η Τσαρίνα, οι τέσσερις κόρες τους, η καμαριέρα, ο γιατρός, ο μάγειρας και ο υπηρέτης εγκατέλειψαν τα δωμάτιά τους. Ο Τσάρος κρατούσε τον Διάδοχο στην αγκαλιά του. Ο Αυτοκράτορας και ο Διάδοχος ήταν ντυμένοι με στρατιωτικά πουκάμισα και φορούσαν πηλήκια. Η Αυτοκράτειρα και οι κόρες της ήταν ντυμένες, αλλά δεν φορούσαν τίποτα στο κεφάλι. Ο Αυτοκράτορας κρατώντας τον Διάδοχο πήγαινε μπροστά, η

⁹ Οι εκτιμήσεις για τις απώλειες κατά τον ρωσικό εμφύλιο πόλεμο κυμαίνονται από περ. 7 εκ – περ. 13 εκ. άτομα.

¹⁰ Οι μεταναστεύσαντες εκτός Ρωσίας, 1916-1926, υπολογίζονται σε 2-3 εκ. άτομα, ενώ οι εσωτερικοί μετανάστες ανήλθαν σε πολλά εκατομμύρια.

¹¹ Στον Α’ Π.Π. οι απώλειες της Ρωσίας ανήλθαν σε 1.700.000 άνδρες.

Αυτοκράτειρα και οι κόρες της και οι άλλοι τον ακολουθούσαν. Τους συνόδευαν ο Γιουρόφσκι, ο βοηθός του και τα δύο μέλη της έκτακτης επιτροπής. Ήμουν κι εγώ εκεί. Όση ώρα ήμουν μπροστά κανένα από τα μέλη της οικογένειας του Τσάρου δεν ρώτησε κάτι, δεν έκλαψαν. Μπήκαμε στο υπόγειο του σπιτιού. Ο Γιουρόφσκι διέταξε να φέρουν καρέκλες και ο βοηθός του έφερε τρεις. Έδωσαν μία καρέκλα στον Αυτοκράτορα, μία στην Αυτοκράτειρα και την τρίτη στον Διάδοχο. Η Αυτοκράτειρα κάθισε στον τοίχο, δίπλα στο παράθυρο, κοντά στη μαύρη κολόνα της αψίδας. Πίσω της στάθηκαν τρεις από τις κόρες της. Ο Διάδοχος και ο Αυτοκράτορας κάθισαν δίπλα δίπλα στη μέση σχεδόν του δωματίου, ο γιατρός Μπότκιν στάθηκε πίσω από τον Διάδοχο, η καμαριέρα, μια πολύ ψηλή γυναίκα, στάθηκε αριστερά στην πόρτα· δίπλα της μία από τις κόρες του Τσάρου. Δύο άλλοι υπηρέτες στάθηκαν στον τοίχο, αριστερά από την είσοδο. Φαίνεται ότι όλοι είχαν μαντέψει τι τους περίμενε, αλλά δεν έβγαλαν λέξη. Εκείνη τη στιγμή μπήκαν στο δωμάτιο έντεκα άντρες. Ο Γιουρόφσκι, ο βοηθός του, δυο μέλη της έκτακτης επιτροπής και επτά Λετονοί κομμουνιστές. Ο Γιουρόφσκι με διέταξε να φύγω λέγοντας: 'Πήγαινε στον δρόμο, δες αν υπάρχει κανένας εκεί έξω και περίμενε να διαπιστώσεις αν θα ακουστούν οι πυροβολισμοί.' Βγήκα στην αυλή, αλλά άκουσα τους πυροβολισμούς πριν φτάσω στον δρόμο. Επέστρεψα αμέσως στο σπίτι και μπαίνοντας στο δωμάτιο που είχε γίνει η εκτέλεση, είδα όλα τα μέλη της οικογένειας του Τσάρου πεσμένα στο πάτωμα με πολλά τραύματα στα σώματά τους. Το αίμα έτρεχε ποτάμι. Ο γιατρός, η καμαριέρα και οι δύο υπηρέτες είχαν εκτελεστεί και αυτοί. Όταν μπήκα, ο Διάδοχος ήταν ακόμα ζωντανός και βογκούσε. Ο Γιουρόφσκι τον πλησίασε και τον πυροβόλησε άλλες δύο ή τρεις φορές. Μετά ο Διάδοχος έμεινε ακίνητος."

V3.2.6 Η διαδοχή του Λένιν (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=VOlqdZUfvWY>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Geonoud

Όπως είπαμε ο εμφύλιος πόλεμος διήρκεσε μέχρι το 1920, δηλαδή τρία χρόνια, αλλά ξέφτια του συνεχίστηκαν μέχρι το 1922. Σε αυτόν οι Λευκοί —δηλαδή οι αντίπαλοι των κομμουνιστών (οι κομμουνιστές ονομάζονταν Ερυθροί/Κόκκινοι, οι αντίπαλοί τους Λευκοί)— ηττήθηκαν, παρότι, προς ενίσχυση των Λευκών, εστάλησαν τα στρατεύματα ευάριθμων¹² χωρών (των Η.Π.Α., της Γαλλίας, της Αγγλίας, του Βελγίου, της Ελλάδας, της Εσθονίας, της Λετονίας), περίπου δεκαέξι χώρες έστειλαν στρατεύματα υπέρ των Λευκών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα όπως είπαμε· διότι η Ελλάδα εκείνη την εποχή βρισκονταν σε πόλεμο με την Τουρκία στη Μικρά Ασία (είχε ξεκινήσει ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1919 στη Μικρά Ασία). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήθελε να έχει διεθνή υποστήριξη γι' αυτόν τον πόλεμο, εξάλλου οι Μπολσεβίκοι ήταν σύμμαχοι με τον Κεμάλ Ατατούρκ και επομένως κατά κάποιον τρόπο εχθροί των Ελλήνων (όχι κατά κάποιον τρόπο) σε αυτόν τον πόλεμο που ήταν κρίσιμος για την ελληνική ιστορία. Έτσι ελληνικά στρατεύματα πολέμησαν στην Ουκρανία· γι' αυτό και στην ιστορία (την ελληνική ιστορία) αυτή η εκστρατεία [του] σώματος στρατού μας στη Ρωσία για την υποστήριξη των Λευκών ονομάζεται "ουκρανική εκστρατεία". Παρότι όμως βοηθήθηκαν οι Λευκοί από

---

¹² σημ. αντιπ.: το "ευάριθμων" εδώ χρησιμοποιείται με λανθασμένο τρόπο, καθώς το επίθετο σημαίνει ολιγάριθμος. Εδώ εννοείται ότι εστάλησαν στρατεύματα από πολλές χώρες, αλλά παρ' όλα αυτά οι Λευκοί ηττήθηκαν.

τόσες δυνάμεις του εξωτερικού, τελικά ηττήθηκαν και οι Κόκκινοι υπερίσχυσαν. Οι Λευκοί αργότερα εξήγησαν την ήττα τους λέγοντας ότι εκείνοι χρειάστηκε, σε όλη τη διάρκεια αυτών των ετών, να πολεμούν τις διάφορες φυλές και λαούς της Ασίας (του ασιατικού τμήματος της Ρωσίας) που, με την ευκαιρία του εμφυλίου, επαναστάτησαν και επιτέθηκαν εναντίον των Ρώσων προκειμένου να δημιουργήσουν ανεξάρτητες περιοχές και εκείνοι έπρεπε να δώσουν μάχες εναντίον τους.

Οι Λευκοί ηττήθηκαν· 13.000.000 νεκροί, όπως είπαμε, μέτρησε το τέλος αυτού του πολέμου. Μέσα τώρα στο ρωσικό κράτος, το οποίο σταδιακά θα πάρει νέα τιτλοφορία, δεν θα ονομάζεται πλέον Ρωσία, αλλά Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών· μάλιστα θα αλλάξουν και τα ονόματα σταδιακά μεγάλων πόλεων. Η Αγία Πετρούπολη θα πάψει να ονομάζεται έτσι παρά θα ονομάζεται Λένινγκραντ, προς τιμήν του Λένιν, το Βόλγκογκραντ, μία σημαντική πόλη στην περιοχή του Βόλγα πάνω από τη Μαύρη Θάλασσα, ονομάστηκε Στάλινγκραντ και εν πάση περιπτώσει υπήρξαν τέτοιες αλλαγές και στην ονοματοδοσία πόλεων, περιοχών και ολόκληρης της Ρωσίας.

Στο μεταξύ ο Λένιν δεν είναι καλά στην υγεία του —ο Λένιν από την εφηβεία του είχε μία ασθένεια που τον ακολουθούσε, τώρα πλέον του έχει φέρει εκφυλιστικά φαινόμενα. Από το 1920 ο Λένιν δεν είναι καλά στην υγεία του, το '22 πλέον (πέθανε το 1924) χρειάζεται να αντικατασταθεί ο Λένιν από την κεντρική θέση του στη διοίκηση της Ρωσίας, και φυσικά υπάρχει σύγκρουση στη διαδοχή αυτή. Το κόμμα των Μπολσεβίκων έχει στελέχη τα οποία θα μπορούσαν να διαδεχθούν τον Λένιν, ένα από αυτά είναι ο Λέων Τρότσκι (Лев Троцкий).

Ο Λέων Τρότσκι ήταν ο πολιτικός αρχηγός του Κόκκινου Στρατού, δηλαδή στην ουσία ο νικητής του εμφυλίου πολέμου· οδήγησε τον Κόκκινο Στρατό σε νίκη (στον εμφύλιο πόλεμο), άρα ήταν ένα πρόσωπο που είχε μεγάλο κύρος και δύναμη αποκτήσει, όμως είχε απόψεις για το διεθνές κίνημα, τον διεθνή κομμουνισμό και τη θέση της Ρωσίας που απέκλιναν από τη θέση του μεγαλύτερου τμήματος των Μπολσεβίκων, εξ αυτού είχε εσωτερικούς εχθρούς. Ένας ισχυρότατος εσωτερικός του εχθρός ήταν ο Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς Τζουγκασβίλι, ένας σκληροτράχηλος κομμουνιστής, γεωργιανής καταγωγής, ο οποίος είχε υπάρξει φοιτητής σχολής για κληρικούς, δηλαδή επρόκειτο να γίνει ιερέας της Ορθόδοξης Εκκλησίας· Ιωσήφ Στάλιν είναι το όνομά του το επαναστατικό —“στάλιν” θα πει ατσάλινος. Ο Τζουγκασβίλι κατάγονταν από την περιοχή του Καυκάσου, από τη Γεωργία —ήταν κομμουνιστής από τη Γεωργία— και αυτός τελικά υπερίσχυσε στον αγώνα της διαδοχής και έτσι έγινε ο εμβληματικός Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, μια και πήρε στα χέρια του και διοίκησε την τεράστια αυτή χώρα —υπό κομμουνιστική διοίκηση— από το 1922 έως το 1953 που πέθανε· και δεν είναι μόνο ότι τα χρόνια αυτά είναι πολλά, αλλά είναι ότι σε αυτά τα χρόνια συνέβησαν τα πιο καίρια γεγονότα μέσα στη Ρωσία και στον κόσμο τα οποία χειρίστηκε ο ίδιος.

V3.2.7 Οι Κομμουνιστές διοικούν τη Ρωσία (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=DfwHiLi9Mps>

απομαγνητοφώνηση Asimenia / αντιπαραβολή Lemonia9

Η προηγούμενή μας ενότητα είναι γεμάτη γεγονότα. Η οικογένεια του Τσάρου εκτελέστηκε.

Σήμερα, που στη Ρωσία δεν υπάρχει πλέον το κομμουνιστικό καθεστώς, η οικογένεια αυτή έχει αγιοποιηθεί, και υπάρχουν εκκλησίες και μοναστήρια τα οποία τιμούν τον Άγιο Νικόλαο Β΄, δηλαδή τον Τσάρο, όπως και εκκλησίες και μοναστήρια που τιμούν την Αγία Οικογένεια (η Αγία Οικογένεια του Ιησού και η Αγία Οικογένεια του Τσάρου).

Την ίδια εποχή, που είπαμε, μες στις μεγάλες αυτές αλλαγές, πέθανε ο Λένιν, του οποίου τη σορό για να τιμήσουν προσήλθαν χιλιάδες, εκατοντάδες χιλιάδες, άτομα. Εδώ βλέπουμε τις ουρές οι οποίες έρχονται για να τιμήσουν τον ηγέτη αυτόν, ο οποίος και έφερε την πρώτη κομμουνιστική επανάσταση στον κόσμο εις πέρας και μετέτρεψε τη Ρωσία σε κομμουνιστικό κράτος.

Βέβαια έχουμε τη σύγκρουση μεταξύ Τρότσκι και Στάλιν. Η σύγκρουση αυτή εξελίχθηκε σε σύγκρουση πια απόλυτη και αδυσώπητη. Ο Στάλιν, γενόμενος Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης, ήταν φανερό ότι επρόκειτο να εξοντώσει τον Τρότσκι. Ο Τρότσκι διέφυγε από απόπειρες δολοφονίας, διέφυγε στην Τουρκία, πήγε στο Παρίσι και τελικά πέρασε —για να ξεφύγει από τους δολοφόνους του—, ξέφυγε και έφτασε στο Μεξικό πιστεύοντας ότι έχει διαφύγει τον κίνδυνο, αλλά οι δολοφόνοι —τους οποίους είχε ο Στάλιν αποστείλει— τον εντόπισαν στο Μεξικό και τον σκότωσαν. Είναι η πρώτη τέτοιας μεγάλης κλίμακας ενδοκομμουνιστική, ενδομπολσεβικική σύγκρουση στη Ρωσία, στη δεκαετία του 1920.

Θα αφήσουμε λίγο τα πράγματα, για να σταθούμε στο μεγάλο γεγονός του ότι πλέον η Ρωσία, το 1922, μπαίνει σε μία νέα πορεία. Ο πόλεμος ο εμφύλιος είναι πίσω, οι Μπολσεβίκοι πλέον είναι σταθεροποιημένοι στην εξουσία, ο καινούριος Γενικός Γραμματέας είναι νεαρός, στιβαρός, αποφασιστικός και έχει μπροστά του να αντιμετωπίσει χίλια μύρια προβλήματα, χωρίς να μπορεί να υπολογίζει και πολύ στη βοήθεια του Λένιν, ο οποίος πλέον βρίσκεται σε δεινή θέση της υγείας του. Βέβαια πάντα είναι σε εγρήγορση, αλλά πρέπει τα προβλήματα να λυθούν από τη νέα γενιά που έχει πάρει τα πράγματα στα χέρια της.

Το έργο του Στάλιν είναι πάρα πολύ δύσκολο, είναι πάρα πολύ δύσκολο για όλα όσα είπαμε, διότι η χώρα εξέρχεται μετά από σειρά πολέμων. Από το '14 Ρωσία ήταν σε πόλεμο —με ό,τι σημαίνει αυτό—, στην ουσία βρισκόταν σε εμφύλιο πόλεμο ή σε εμφύλιες αναταραχές από το '16 μέχρι και το '17, το '18 μπήκε σε κανονικό εμφύλιο και κυρίως έχασε εκατομμύρια ανθρώπους από τον πόλεμο —ως νεκρούς— αλλά και έχασε και εκατομμύρια υπηκόους και εκατομμύρια εκτάρια της πιο εύφορης γης. Όταν ξεκινάει η Σοβιετική Ένωση τη ζωή της ως κομμουνιστική χώρα —στην πραγματικότητα το '22 θα λέγαμε—, δεν έχει στη διάθεσή της ούτε τη Φινλανδία, ούτε την Εσθονία, ούτε τη Λετονία, ούτε τη Λιθουανία, ούτε τις περιοχές της Λευκορωσίας, τμήματα της Ουκρανίας, της Βεσσαραβίας κ.λπ. Την καλύτερη γη της την έχει χάσει, τη μεταλλουργία της, τα περισσότερα εργοστάσια που είχε η χώρα δεν της ανήκουν πια, έχουνε φύγει από τα χέρια της. Επομένως ξεκινάει από σημείο μηδέν και ξεκινάει από σημείο μηδέν έχοντας μπροστά ένα καθήκον που θα τη γονάτιζε, [που] θα γονάτιζε οποιονδήποτε στο μέγεθός της ακόμη και αν η χώρα δεν είχε ζήσει όλα αυτά τα δεινά.

Ποιος είναι αυτός ο στόχος τον οποίον πρέπει να υπηρετήσουν οι κομμουνιστές της Ρωσίας και η Κεντρική Επιτροπή; Το να στήσει ένα κομμουνιστικό κράτος σ' αυτή τη χώρα την οποία ελέγχει. Τι σημαίνει κομμουνισμός; Κομμουνισμός σημαίνει κοινοκτημοσύνη. Πώς θα εφαρμοστεί αυτή; Δεν είναι απλό το πράγμα σε μία χώρα καψαλισμένη από τον πόλεμο, χωρίς στην ουσία εργοστάσια και με μία απέραντη γεωργική έκταση και χωρικούς οι οποίοι ζουν στα όρια της επιβίωσης, με μία καθυστερημένη γεωργία, ενώ η σύλληψη του κομμουνισμού —από

πλευράς των ιδρυτών της του 19ου αιώνα— είναι ότι η επανάσταση θα γινόταν σε μία χώρα πολύ μεγάλης καπιταλιστικής ανάπτυξης και της πιο προηγμένης βιομηχανικής επίδοσης. Η Ρωσία του '22 δεν έχει καμία σχέση με αυτά.

Οι προσπάθειες για *κολεκτιβοποίηση* των γεωργικών περιοχών της χώρας μπαίνουν σε εφαρμογή στη δεκαετία του '20· αλλού γίνονται με συναίνεση των αγροτών, αλλού επιβάλλεται. Ακόμη τα πράγματα είναι ρευστά, και το αποτέλεσμα είναι, στη δεκαετία του '20, αυτή η κολεκτιβοποίηση να πετυχαίνει σε κάποιες περιοχές, αλλά σε άλλες να μην πετυχαίνει καθόλου έως τελείως καθόλου, διότι καθώς δεν υπήρχαν δρόμοι, είχε καταστραφεί και το σύστημα των καναλιών —οι καταστροφές του πολέμου είχαν τα πάντα διαλύσει—, οι μεταφορές των προϊόντων ήταν πολύ δύσκολες. Το γεγονός ότι είχαν χαθεί τα καλύτερα εδάφη έπαιξε και αυτό τον ρόλο του. Επίσης το γεγονός ότι, καθώς η κολεκτιβοποίηση δεν συνδέθηκε με μία ελευθερία διάχυσης του τυχόν πλεονάζοντος προϊόντος σε μία περιοχή ώστε να επωφεληθεί μία άλλη, στη δεκαετία του '20 υπήρξαν στην περιοχή της Ρωσίας εκτεταμένοι λιμοί (το “λι” με “ι”), επίσης και λοιμοί (με “οι”), δηλαδή και επιδημίες (τύφου κυρίως) που προέκυπταν από αυτούς, κατά τους οποίους λιμούς της δεκαετίας του '20 υπολογίζεται —κατά τις ταπεινότερες εκτιμήσεις— ότι πρέπει να χάθηκαν γύρω στα 8 εκατομμύρια ζωές.¹³ Από αυτά τα 8 εκατομμύρια πάνω από 2 [εκατομμύρια] χάθηκαν στην περιοχή της Ουκρανίας, στο τμήμα το οποίο είχε απομείνει στη ρωσική πλευρά, με αποτέλεσμα οι Ουκρανοί να θεωρήσουν ότι επρόκειτο για στοχευμένη ενέργεια των Ρώσων εναντίον της δικιάς τους εθνότητας, και έκτοτε από τη δεκαετία του '20, στις περιοχές των Ουκρανών —εκτός από κομμουνιστές Ουκρανούς, γιατί η Ουκρανία είχε και πιστούς κομμουνιστές— σε λαϊκή βάση να υπάρχει ιδιαίτερη εχθρότητα και μίσος για τους Ρώσους.

Οι προσπάθειες του 1920 σταδιακά θα βελτιωθούν και θα περάσει και ο χρόνος, θα αρχίσουν να επουλώνονται —όσο μπορεί να επουλωθούν— οι φοβερές πληγές των προηγούμενων πολέμων. Όταν μπαίνει η Ρωσία στη δεκαετία του '30¹⁴ τα πράγματα είναι καλύτερα, υπάρχει μία πιο ισορροπημένη χρήση του πλεονάσματος των διαφόρων περιοχών. Δίδεται η δυνατότητα στους χωρικούς —σε ένα ποσοστό— να μπορούν να κάνουν και ένα δικό τους ελεύθερο εμπόριο ώστε να έχουν και κάποιο εισόδημα. Γενικά η Σοβιετική Ένωση στη δεκαετία του '30 μπαίνει σε καλύτερες διαδρομές, [σε] καλύτερες εποχές, βελτιώνεται και η γεωργική της παραγωγή, οι δείκτες της οικονομίας της είναι σε άνοδο, και σε εντυπωσιακή άνοδο, όσο περνά ο καιρός και έχει ισορροπήσει το πράγμα. Η Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος δίνει μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας, της βιομηχανίας οχημάτων για τη γεωργική χρήση (τρακτέρ, μέσων μεταφοράς κ.λπ.)· η Ρωσία είναι σε θέση να το κάνει γιατί, παρότι είχε χάσει τις περιοχές της μεγάλης μεταλλουργίας, πάντα υπήρχαν —είναι τεράστια χώρα—, μπορεί να αντλήσει πρώτες ύλες από το υπέδαφός της. Στήνει επίσης και πολεμική βιομηχανία. Σε αυτή τη δεκαετία του '30, η Ρωσία σχεδιάζει ένα τανκ, το οποίο ονομάζεται T-34, που επρόκειτο να είναι θρυλικό, το πιο επιτυχημένο τανκ στη δεκαετία του '40, στον πόλεμο που θα ξεσπάσει. Η Ρωσία επίσης στήνει ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, σχολείων, νοσοκομείων, μιας απαιτητικής και εκτεταμένης εκπαίδευσης και εκτεταμένου εκπαιδευτικού συστήματος, που προσπαθεί να καλύψει όλες τις περιοχές της Ρωσίας, ακόμη και τις απομακρυσμένες και τις πολύ απομονωμένες των ταϊγκά και των δασών, όπως και ένα

¹³ Η Ρωσία έζησε δύο φοβερούς λιμούς: το 1921-22 με περίπου 5 εκατομμύρια νεκρούς, εκ των οποίων πολλοί Ουκρανοί και το 1932-33 με περίπου 8 εκατομμύρια νεκρούς, εκ των οποίων περίπου 4 εκατομμύρια Ουκρανοί. Οι εκτιμήσεις ποικίλλουν, ωστόσο οι νεκροί —και των δύο λιμών— ήταν τουλάχιστον 10 εκατομμύρια.

¹⁴ Αυτά, εν πολλοίς, μετά το 1933 και το τέλος του καταστροφικού λιμού.

σύστημα υγείας και να παράσχει μία ασφάλεια εργασίας και ζωής στους πολίτες της. Έτσι, μπορεί να πει κανείς ότι στη δεκαετία του '30 η Σοβιετική Ένωση δείχνει σημεία προόδου και γίνεται μία χώρα προς την οποία και οι υπόλοιπες χώρες στρέφουν την προσοχή τους και παρατηρούν τις εσωτερικές εξελίξεις.

V3.2.8 Η τύχη των «αντιπάλων» (7')

<https://www.youtube.com/watch?v=RquHGgvPNFs>

απομαγνητοφώνηση krasisi / αντιπαράβολή Geonoud

Ενώ, όπως είπαμε, η δεκαετία του 1930 είναι δεκαετία μεγάλης βελτίωσης των δεικτών της οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης, όπως επίσης και είναι δεκαετία οργάνωσης του εσωτερικού κοινωνικού της συστήματος, αυτή η δεκαετία έχει και ένα πολύ βαρύ σημείο, διότι ο Στάλιν μετά το 1936 θεωρεί ότι ένα τμήμα του λαού του και των στελεχών του κόμματός του έχουν αποκλίνει από τη σωστή γραμμή και ότι υπονομεύουν την πορεία της Σοβιετικής Ένωσης, και μετά το 1936 αρχίζουν μεγάλοι διωγμοί των πολιτικών¹⁵ ή των θεωρουμένων πολιτικών αντιπάλων του καθεστώτος, πολλοί εκ των οποίων είναι παλαιοί, δοκιμασμένοι κομμουνιστές, στελέχη του κομμουνιστικού κινήματος, ήρωες της Επανάστασης του '17 και του Εμφυλίου Πολέμου. Εν πάση περιπτώσει η Ρωσία ζει αυτή την παράλληλη πλευρά, που είναι πολύ βαριά, καθώς το 1937 εκτελέστηκαν 353.074 άτομα, το 1938 328.618 άτομα και το πράγμα συνεχίστηκε και τις επόμενες χρονιές. Το δε 1937 —και αυτό έχει σημασία, θα μας χρειαστεί και σε επόμενο σημείο— ο Στάλιν διέταξε να εκτελεστούν οι τρεις από τους πέντε Ρώσους στρατάρχες, δηλαδή η ηγεσία του στρατού, όλοι οι ναύαρχοι (και οι οκτώ ναύαρχοι της ηγεσίας του στόλου) και οι δεκατέσσερις από τους δεκαέξι διοικητές των στρατιών¹⁶.

Οι μελετητές των πραγμάτων —κυρίως βλέποντας τις εξελίξεις στη δεκαετία του '40 οπότε θα έχουμε τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου— θεωρούν πολύ βαριά αυτή την πλευρά της εξόντωσης των αρχηγών του στρατού από τον Στάλιν το 1937 και ιδιαιτέρως της εκτέλεσης του Τουχατσέφσκι (Тухачёвский, Mikhail Nikolayevich Tukhachevsky). (Εδώ βλέπουμε τον Τουχατσέφσκι ανάμεσα στα άλλα στελέχη του στρατού). Ο Τουχατσέφσκι θεωρούνταν ο πιο χαρισματικός στρατιωτικός αρχηγός των Ρώσων, ο οποίος μάλιστα, επειδή ήταν πολύ προικισμένος στρατηγός και παρακολουθούσε και τη διεθνή βιβλιογραφία σε σχέση με θέματα τακτικής —ήταν επιστήμονας στον τομέα του—, είχε μελετήσει το άρθρο ενός Γάλλου στρατιωτικού, ενός Γάλλου αξιωματικού — όχι τόσο μεγάλο όνομα την εποχή αυτή, αυτός ο Γάλλος λεγόταν Σαρλ ντε Γκωλ (Charles de Gaulle). Και στη δεκαετία του '30 ο Σαρλ ντε Γκωλ — που δεν ήταν γνωστός, δεν είναι ο Σαρλ ντε Γκωλ που ξέρουμε αργότερα— προέτεινε σε άρθρα του το εξής:

Στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο μπήκαν στις μάχες τα πρώτα τανκς, που ήταν αγγλική εφεύρεση, όμως και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και οι Κεντρικές Δυνάμεις απέκτησαν τανκς, τα μιμήθηκαν, και στο μεταξύ είχε αρχίσει να βελτιώνεται το όχημα αυτό του πολέμου που ήταν φανερό ότι

---

¹⁵ Οι εκτελέσεις άρχισαν το 1934, εντάθηκαν το 1936 και κορυφώθηκαν το 1937-1939, ενώ συνεχίστηκαν και μετά. Κατά τις ταπεινότερες εκτιμήσεις, οι εκτελεσθέντες ή θανόντες στα Γκούλαγκ ήσαν 3 εκ. Συνήθως, μελετητές μιλούν για πολύ περισσότερα θύματα.

¹⁶ Επίσης, εκτελέστηκαν οι 50 από τους 57 διοικητές σωμάτων στρατού.

μπορούσε να αλλάξει την πορεία του πολέμου. Επειδή ο πόλεμος, μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, γινόταν με τις ομάδες των πεζών (των πεζικαρίων) ή και των εφίππων που έπεφτε η μία απέναντι στην άλλη, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα τανκς χρησιμοποιήθηκαν μεμονωμένα, κατεσπαρμένα για να υποβοηθούν την επίθεση μιας μονάδας. Όμως ο ντε Γκωλ πρότεινε ότι η καλύτερη χρήση των τανκς θα ήταν να είναι πολλά μαζί και να δημιουργούν μια τρομερή δύναμη ατσάλινη που να επιτίθεται στον εχθρό και έτσι να μη διασπείρεται στα επί μέρους τμήματα, στα οποία μπορεί κανείς να είχε ένα-δυο, αλλά να υπάρχει κεντρική μονάδα ερπυστριοφόρων που να αλλάζει τη δύναμη του πολέμου.

Στη Γαλλία αυτή η άποψη του ντε Γκωλ δεν έγινε δεκτή, όμως τις προτάσεις του ντε Γκωλ τις διάβασε ένας στρατιωτικός της Γερμανίας που λεγότανε Αδόλφος Χίτλερ¹⁷ και πίστεψε ότι σωστή είναι αυτή η άποψη —ο Χίτλερ τότε δεν ήταν τίποτα σχεδόν, θα γίνει σε λίγο— και ο Τουχατσέφσκι ο οποίος [επίσης] πίστεψε ότι πρέπει να αλλάξει η θέση των τανκς στις μάχες. Όμως με την εκτέλεσή του —και θα το πληρώσει βαριά αυτό η Σοβιετική Ένωση—, όταν θα γίνει εισβολή των Γερμανών (των ναζιστικών στρατευμάτων) το 1941 στη Ρωσία, θα λείψει η στρατηγική πλευρά του Τουχατσέφσκι και η Ρωσία θα γνωρίσει τεράστιες απώλειες μέχρι να μπορέσει να ανακάμψει. Όμως στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τελικά η Ρωσία θα αντέξει και είναι πράγματα τα οποία θα πούμε στις επόμενες ενότητές μας.

---

¹⁷ Ο Χίτλερ δεν ήταν επαγγελματίας στρατιωτικός, αλλά είχε πολεμήσει στην Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ ενημερώνονταν και ασχολούνταν πάντα πολύ με τα θέματα του πολέμου.